

ԿԱՐՈՂՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՈՂՄՆՈՐՈՇԻՉ ՇՐՋԱՆԱԿ՝ ԺՈՂՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ՀԱՄԱՐ

Հատոր 2

Կարողունակությունների
բնութագրիչներ՝
ժողովրդավարական
մշակույթի համար

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ԿԱՐՈՂՈՒՄ ԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՈՂՄՆՈՐՈՇԻՉ ՇՐՋԱՆԱԿ՝ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ՀԱՄԱՐ

Հատոր 2

ԿԱՐՈՂՈՒՄ ԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԿՈՂՄՆՈՐՈՇԻՉ ՇՐՋԱՆԱԿ՝
ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆ
ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ՀԱՄԱՐ

Բնօրինակի անվանումը՝
Reference Framework of Competences for Democratic Culture –
Volume 2 (ISBN 978-92-871-8573-0) (Եռահատոր շարք)

Այս աշխատության մեջ արտահայտված
կարծիքները հեղինակներին են և պարտադիր
չէ, որ արտահայտեն Եվրոպայի խորհրդի
պաշտոնական քաղաքականությունը:

Բոլոր իրավունքները պահպանված են: Սույն
հրատարակության ոչ մի հատված չի կարող
թարգմանվել, վերարտադրվել կամ տարածվել որևէ
ձևով կամ միջոցով՝ էլեկտրոնային (լազերային
կրիչներ, համացանց և այլն) կամ նյութական, այդ
թվում՝ պատճենահանման, ձայնագրման կամ
տեղեկատվության պահպանման կամ տարածման
որևէ համակարգի միջոցով՝ առանց Եվրոպայի
խորհրդի Հաղորդակցությունների տնօրինության
կողմից նախապես տրված գրավոր համաձայնության
(F-67075 Strasbourg Cedex կամ publishing@coe.int):

Կազմի ձևավորումը՝ Եվրոպայի խորհրդի
Փաստաթղթերի և հրատարակությունների
պատրաստման դեպարտամենտ:

Եվրոպայի խորհրդի հրատարակչություն

Սույն փաստաթղթի ամբողջական/մասնակի
բազմացման կամ թարգմանության հետ կապված
բոլոր հարցումները պետք է ուղարկվեն Եվրոպայի
խորհրդի կապի վարչությանը: Այս հրատարակությանը
վերաբերող բոլոր մյուս նամակագրությունները
պետք է հասցեագրվեն Directorate General of
Democracy, Education Department; education@coe.int.

Կազմի ձևավորումը՝ Եվրոպայի խորհրդի
Փաստաթղթերի և հրատարակությունների
պատրաստման դեպարտամենտ:

Կազմի լուսանկարը՝ iStockphoto.com կայքի
արտոնագրի ներքո օգտագործվող պատկեր/ներ:
Ներսի պատկերներ՝ Documents and Publications
Production Department (SPDP), Council of Europe

Եվրոպայի խորհրդի հրատարակչություն, F-67075
Strasbourg Cedex, <http://book.coe.int>, www.coe.int
© Council of Europe, April 2018 English publication

Հայերեն թարգմանության անունը՝

Կարողունակությունների կողմնորոշիչ շրջանակ՝
ժողովրդավարական մշակույթի համար – Հատոր 2

Տեքստը ստեղծվել և օգտագործվել է Եվրոպայի
խորհրդի թույլտվությամբ: Այս թարգմանությունը
հրատարակվում է Եվրոպայի խորհրդի
հետ համաձայնեցված, սակայն թարգմանչի
բացառիկ պատասխանատվության ներքո:

© Եվրոպայի խորհուրդ, դեկտեմբեր 2020, (հայերեն
հրատարակություն) (Եռահատոր շարք)

Տպագրված՝

Թարգմանիչներ՝ Ֆենյա Եփրեմյան, Մոնիկա Հակոբյան
Սրբագրիչ՝ Գոհարիկ Տիգրանյան

Բովանդակություն

ՆԱԽԱԲԱՆ	5
ԱՌԱՋԱԲԱՆ	7
ԵՐԱԽՏԻՔԻ ԽՈՍՔ	9
ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	11
ԳԼՈՒԽ 1 – ԳԼԽԱՎՈՐ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ	17
ԳԼՈՒԽ 2 – ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐԻ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՇՏԵՄԱՐԱՆ	29
ԳԼՈՒԽ 3 – ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐԻ ՄՇԱԿՄԱՆ, ՍՏՈՒԳՄԱՆ և ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԸ	65
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ	71
ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	73

Ժողովրդավարական մշակույթի կարողունակությունների մոդելն՝ արագ հղմամբ կարելի է գտնել սույն հրատարակության վերջում՝ ծալովի էջին:

ՆԱԽԱԲԱՆ

Ժողովրդավարական օրենքներն ու կառույցները կարող են արդյունավետ գործել միայն ժողովրդավարության մշակույթի վրա հիմնված լինելու պարագայում: Կրթությունն այս պարագայում առանցքային դեր ունի: Սրանք այն եզրակացություններն էին, որոնց պետությունների ու կառավարությունների ներկայացուցիչները հանգեցին՝ էին, որոնց պետությունների և կառավարությունների ղեկավարները հանգեցին 2005 թվականին Վարշավայում կայացած Եվրոպայի խորհրդի երրորդ գագաթնաժողովի ընթացքում: Դրա հիման վրա մեր կազմակերպությանը պատվիրակվեց «մեր քաղաքացիների շրջանում ժողովրդավարական մշակույթը խթանելու ու զարգացնելու» գործառնադր: Այս իմաստով խիստ կարևոր է հետևել, որ երիտասարդները ձեռք բերեն գիտելիք, արժեքներ ու կարողություն՝ ժամանակակից, բազմազան, ժողովրդավարական հասարակարգում պատասխանատու քաղաքացի լինելու համար:

Այդ պահից սկսած ի վեր անդամ պետությունները այս ոլորտում սկսեցին ձեռնարկել հանել մի շարք նախաձեռնություններ, սակայն պակասում էր քաղաքացիական կրթության մեջ հստակ ուղղվածությունն ու ընդհանուր նպատակների պատկերացումը: Հստակ ուղղվածությունը և քաղաքացիական կրթության ընդհանուր նպատակների պատկերացումը բավարար չէր: Եվ մեր «Կարողունակությունների կողմնորոշիչ շրջանակը՝ ժողովրդավարական մշակույթի համար» նախատեսված է կամրջելու այդ բացը:

Շրջանակի հրատապ անհրաժեշտությունն ակներև դարձավ Եվրոպայում վերջերս տեղի ունեցած բազմաթիվ ահաբեկչական հարձակումների ֆոնին: Կրթությունը՝ միջնաժամկետից երկարաժամկետ ներդրում է բռնի ծայրահեղականության և արմատականացման կանխարգելման գործում, սակայն այդ աշխատանքը պետք է սկսել հիմա: Այս լույսի ներքո Եվրոպայի խորհրդի կրթության նախարարների 2016 թվականի մշտական համաժողովը՝ Բրյուսելում կայացած իր 25-րդ նստաշրջանում միաձայն հավանության արժանացրեց Կարողունակությունների (կոմպետենցիաների) մոդելը (որը ներկայացված է Շրջանակի 1-ին հատորում):

Այս Կողմնորոշիչ շրջանակը Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններում և այլ երկրներում ծավալուն քննարկումների և փորձարկման արդյունք է: Այն կառուցված է մեր ժողովրդավարական հասարակություններին բնորոշ սկզբունքների վրա: Շրջանակում սահմանված են այն գործիքներն ու քննական մտածողությունը, որ կրթության բոլոր մակարդակներում սովորողները պետք է ձեռք բերեն՝ պատկանելության զգացում ունենալու և մեր ապրած ժողովրդավարական հասարակարգին իրենց դրական նպաստը բերելու:

համար: Այս իմաստով Շրջանակը կրթական համակարգերին առաջարկում է գործողության ընդհանուր ուղղվածություն՝ միաժամանակ չանտեսելով մանկավարժական մոտեցումների բազմազանությունը:

Շրջանակի նպատակն է աջակցել անդամ պետություններին՝ կրթության միջոցով ձևավորելու բաց, հանդուրժող և բազմազան հասարակություններ: Չունսով եմ, որ նրանք կընդունեն այս գործիքը և կօգտվեն դրանից:

Թորբյորն Յագլանդ

Եվրոպայի
խորհրդի գլխավոր
քարտուղար

Առաջաբան

Ինչպիսի՞ հասարակությունում են ապրելու մեր երեխաները վաղը: Այս հարցի պատասխանի կարևոր մասն ընկած է այն կրթության մեջ, որ նրանց տալիս ենք այսօր: Կրթությունն առանցքային դեր ունի ապագայի ձևավորման հարցում և արտացոլում է աշխարհի այն տեսակը, որն ուզում ենք ստանալ հետագա սերունդների համար:

Ժողովրդավարությունը Եվրոպայի խորհրդի երեք հենասյուներից մեկն է, և ետև անդամ պետություններում չպետք է որևէ երկմտանք լինի՝ մեր ապագա հասարակություններում ժողովրդավարության՝ հիմնարար սկզբունքներից գլխավորը լինելու վերաբերյալ: Որքան էլ կայացած լինեն մեր կառույցները, միևնույն է, դրանք իրապես ժողովրդավար կարող են գործել միայն այն դեպքում, երբ մեր քաղաքացիները լիարժեք իրազեկ լինեն ոչ միայն իրենց ընտրական իրավունքների, այլև մեր կառույցների կրած արժեքների մասին: Մեր կրթության համակարգերն ու ուսումնական հաստատությունները պետք է երիտասարդներին պատրաստեն՝ դառնալու ակտիվ, հաղորդակից և պատասխանատու անհատներ. ավելի քիչը չի գոհացնի բազմամասն, բազմամշակույթ և հարափոխ, արագ զարգացող հասարակություններին, ուր մենք ապրում ենք: Եվ քվանտային հաշվողական տեխնիկայի ու արհեստական բանականության արշալույսին՝ էլ ավելի է կարևոր է, որ մեր երեխաները զինվեն այնպիսի արժեքներով, մոտեցումներով, վերաբերմունքով, հմտություններով, գիտելիքով ու քննադատական մտածողությամբ, որոնք նրանց հնարավորություն կտան կայացնել իրենց ապագայի վերաբերյալ պատասխանատու որոշումներ:

Եվրոպայի խորհրդի՝ ժողովրդավարական մշակույթի համար կարողունակությունների կողմնորոշիչ շրջանակի ելակետն այն համոզմունքն է, որ կրթական համակարգերի, դպրոցների ու համալսարանների հիմնական առաքելություններից մեկը պետք է դառնա նախապատրաստումը ժողովրդավարական քաղաքացիությանը: Սա նշանակում է հետևել, որ սովորողներն իմանան և պատկերացնեն իրենց առջև ծառայած մարտահրավերները և իրենց որոշումների հետևանքները, թե ինչ են իրենք ի վիճակի անել և ինչ չպետք է անեն: Այս ամենի համար նրանց անհրաժեշտ է ոչ միայն գիտելիք, այլ նաև համապատասխան կարողունակություններ (կոմպետենցիաներ), և այս շրջանակի նպատակն է սահմանել, թե որոնք են այդ կարողունակությունները:

Բուն Շրջանակը կազմված է երեք հատորից:

Առաջին հատորում ներկայացված է կարողունակությունների մոդելը, որը միջազգային փորձագետների բազմագիտակարգային թիմը սահմանել է մեծածավալ հետազոտությունից և քննարկումներից հետո:

20 կարողունակությունները կոմպետենցիաները խմբավորված են ըստ չորս ոլորտների՝ արժեքներ, մոտեցումներ և վերաբերմունք հմտություններ, գիտելիք ու քննադատական ըմբռնում. դրանք ուղեկցվում են մոդելի նախապատմությամբ, ինչպես նաև տեղեկություններով, թե ինչպես է այն մշակվել և ինչպես է նախատեսվում կիրառել:

2-րդ հատորը պարունակում է յուրաքանչյուր կարողունակության (կոմպետենցիա) մասով ուսումնառության թիրախները և վերջնարդյունքները սահմանող պնդումների շարք: Այս բնութագրիչները նախատեսված են որպես օժանդակ կյուբ մանկավարժների համար, որպեսզի նրանք ծրագրեն և մշակեն ուսումնառության այնպիսի իրավիճակներ, որոնք նրանց հնարավորություն կտան հանել դիտարկել սովորողի վարքագիծը՝ տվյալ կարողունակության համեմատ առնչությամբ: Բնութագրիչները փորձարկվել են կամավոր հանել և ուսուցիչների կողմից 16 անդամ պետություններում:

3-րդ հատորն ուղենիշներ է առաջարկում այն մասին, թե Կարողունակությունների մոդելն ինչպես կարելի է կիրառել վեց կրթական իրավիճակներում: Հետագա գլուխները կավելացվեն ժամանակի ընթացքում:

Շրջանակն առաջարկվում է որպես գործիք՝ ոգևորելու անհատական մոտեցումները՝ հանուն ժողովրդավարական մշակույթի կարողունակությունների ուսուցման, միաժամանակ չչեղվելով ընդհանուր նպատակից: Թեև չկա այս հատորները նշված եղանակով կիրառելու որևէ պարտավորություն, դրանք նախատեսված են որպես մեկ ամբողջություն, և խորհուրդ ենք տալիս, որ մանկավարժները ծանոթանան ողջ Շրջանակին՝ նախքան իրենց որոշակի կարիքներին ու իրավիճակին համապատասխան սեփական մոտեցումը որդեգրելը:

Ես շատ հպարտ եմ ներկայացնել ժողովրդավարական մշակույթի համար կարողությունների սույն կողմնորոշիչ շրջանակը մեր անդամ պետություններին: Սա նվիրված աշխատանքի արդյունք է և քննարկումների ու բաց մտածելակերպի օրինակ: Հուսով եմ, որ ձեզանից շատերը Շրջանակը կկիրառեն այն ոգով, որով այն ներկայացված է. այն է՝ նպաստել մեր ապագա հասարակությունն այնպիսին դարձնելու ջանքերին, որտեղ ուրախ կլինենք, որ ապրեն մեր երեխաները:

Սևեժանա Սամարժիչ-Մարկովիչ
Եվրոպայի էտրիկորդ
Ժողովրդավարության գլխավոր տնօրեն

Երախտիքի խոսք

Յեղինակային խումբ

«Ժողովրդավարական մշակույթի համար կարողունակությունների կողմնորոշիչ շրջանակ » փաստաթուղթը կազմել է Կրթության դեպարտամենտը՝ համագործակցելով հետևյալ միջազգային փորձագետների հետ.

Մարտին Բարտեթ
Լուիզ դե Բիվար Բլեք
Մայքլ Բիրամ
Յարոսլավ Ֆալթին
Լարս Գուդմոնսսոն
Յիլիջ վանտ Լանդ
Կլաուդիա Լենզ
Պասկալ Մոմպոյնտ-Գիլլարդ
Միլիսիա Պոպովիչ
Քելին Ռուս
Սալվադոր Սալա
Նատալիա Վոսկրեսենսկայա
Պավել Չգազա

Եվրոպայի խորհրդի կրթության բաժին

Դեպարտամենտի ղեկավար՝ Սջուր Բերգան
Կրթության քաղաքականության բաժնի ղեկավար՝ Վիլիանո Զիրիագի
Ծրագրի գլխավոր պատասխանատու՝ Զրիստոֆեր Ռեյնոլդս
Օգնականներ՝ Միրել Վենդլինզ, Կլաուդին Մարտին-Օստվալդ

Աջակցում և օժանդակություն

Եվրոպայի խորհրդի կրթության դեպարտամենտը մեծ աջակցության համար իր երախտագիտությունն է հայտնում՝

- ▶ 2012-2017 թվականներին Եվրոպայի խորհրդում Անդորրայի ինքնիշխան պետության մշտական ներկայացուցիչներ Ջոզեֆ Դալերեսին և Էսթեր Ռաբասա Գրաուլին,
- ▶ 2012-2018 թվականներին Եվրոպայի խորհրդի կրթության քաղաքականության և պրակտիկայի մշտական հանձնաժողովի

Նախագահներ Ջերմենյն Դոնդելինգերին, Ռինդրիչ Ֆրիշին և Էթին Գիլիարդին,

- ▶ Կրաստանի կրթության նախարարի տեղակալ Կետեվան Նատրիաշվիլին:

Ժողովրդավարության մշակույթի համար կարողունակությունների կողմնորոշիչ շրջանակի մշակմանն ակտիվ մասնակցել և ֆինանսական օժանդակություն են տրամադրել Անդորրայի, Բելգիայի, Կիպրոսի, Չեխիայի Հանրապետության, Կրաստանի, Հունաստանի և Նորվեգիայի կրթության նախարարությունները:

Կրթության դեպարտամենտը նաև ցանկանում է շնորհակալություն հայտնել Վերգելանդի եվրոպական կենտրոնին և Տիմիշոարայի միջմշակութային ինստիտուտին՝ վերապատրաստմանն ու փորձարկմանն իրենց նշանակալի աջակցության համար:

Այլ մասնակիցներ

Եվրոպայի խորհրդի կրթության դեպարտամենտը՝ «Կարողությունների կողմնորոշիչ շրջանակ՝ ժողովրդավարության մշակույթի համար» փաստաթղթի մշակման ընթացքում իրենց տրամադրած անգնահատելի կարծիքի ու մասնակցության համար երախտապարտ է հետևյալ անձանց.

Էրիմ Ամսա, Մատտիա Բայուտտի, Լեոնա Բեքեմանս, Սեզար Բիրգա, Լավինիա Բրասսի, Ֆաբիանա Կարդետտի, Մարիսա Կավալի, Էյդան Զլիֆորդ, Դանիել Կոստե, Զյու Ան Դանգ, Լեա Դավլեա, Դարյա Դերդորֆ, Միգել Անգել Գարսիա Լոպեզ, Ռալֆ Գուվեյլեր, Ռոլֆ Գուլբ, Ֆերնանդա Գոնզալեզ-Դրեհեր, Ռիչարդ Հարիս, Պրու Հոլմս, Բրիոնի Հոսկինս, Կառոլին Հովարթ, Թեդ Հադլսթոն, Էլեն Ջիբլաձե, Անդրեաս Կյորբեր, Իլդիկո Լազար, Ռեյչլ Լինդեր, Պետր Մասեկ, Յուլիա Մարլիեր, Գիլոմ Մարքս, Դեյվիդ Մյուլլեր, Նատիա Նաժվիլիշվիլի, Օանա Նեստիան Սանդու, Ռեյնհիլդ Օտտե, Ստավրուլա Ֆիլիպու, Ալիսոն Ֆիպս, Ազոստինո Պորտերա, Մարգենա Ռաֆայսկա, Մոնիկ Ռոյնե, Ռոբերտո Ռուֆինո, Ֆլորին Ալին Սավա, Հյու Ստարկի, Օլենա Ստիլավսկա, Անգելա Տեսիլինու, Ֆելիսա Թիբիսու, Յուդիթ Թորնի-Պուրտա, Անգելոս Վալիանատոս, Մանուելա Վազներ, Շառլոտ Վիսլանդեր, Ռոբին Վիլսոն, Ուլրիկե Վուլֆ – Ջոնտոֆսոն, Ֆաթմիրոշ Զսեմալայ:

Եվ վերջում, սակայն՝ ոչ նվազ կարևոր, Կրթության դեպարտամենտը ցանկանում է խորին շնորհակալություն հայտնել բնութագրիչները փորձարկած բազմաթիվ ուսուցիչների, վերապատրաստող մանկավարժների և դպրոցների ղեկավարների՝ իրենց նվիրվածության և համագործակցության համար:

Ներածություն

Կարողունակությունների կողմնորոշիչ շրջանակի՝ ժողովրդավարական մշակույթի համար (այսուհետ՝ Շրջանակ) 20 իրավասություններից յուրաքանչյուրի համար մշակվել և փորձարկվել են կարողունակության բնութագրիչներ: Ինչպես նշված է 1-ին հատորում, դրանց նպատակը երկակի է՝

1. յուրաքանչյուր կարողունակության ներքո գնահատել փորձառության ներկա մակարդակը՝ նախատեսված ինչպես անհատի, այնպես էլ խմբի հետագա զարգացման համար հայտնաբերել նոր ոլորտներ, տեղեկանալ կարիքների մասին կամ բացահայտել ձեռք բերված հմտությունը որոշակի ժամանակ սովորելուց հետո,
2. մանկավարժների համար ծառայել որպես տեղեկատու կամ գործիքակազմ՝ մշակելու, կիրառելու և գնահատելու կրթական միջամտությունները ինչպես պաշտոնական, այնպես էլ ոչ պաշտոնական հարթակներում:

Բնութագրիչները հայտարարություններ են, որոնցում նկարագրվում է որոշակի կարողունակության աստիճան ձեռք բերած անձի կոնկրետ դիտարկված վարքագիծ:

Կան տարբեր եղանակներ, որոնց միջոցով անձի վարքագիծը դիտարկելով կարելի է պարզել որևէ կարողունակություն ձեռք բերելու աստիճանը, և դա նույնպես կիրառելի է ժողովրդավարական մշակույթի կարողունակությունների առնչությամբ: Այսուամենայնիվ, որպեսզի կիրառվեն կարողունակությունները, անհրաժեշտ է բացահայտել այն վարքագծերը, որոնք կարող են վստահաբար

մատնացույց անել, որ որոշակի կարողունակության շրջանակում, անձը տիրապետում է որոշակի մակարդակի փորձառության:

Ստորև թվարկված բնութագրիչները բավարարում են այդ պահանջը, քանի որ դրանք ծագում են զարգացման պարբերաբար գործընթացներից և փորձարկվել են կրթության հարցերով մեծաքանակ մասնագետների հետ՝ տարբեր եվրոպական երկրների կրթական համակարգերում: Այդ գործընթացը նկարագրված է սույն հատորի 3-րդ գլխում:

Բնութագրիչների փորձարկման արդյունքում երկու խմբի բնութագրիչներ են դասակարգվել՝

- ▶ 1-ին գլուխը ներկայացնում է 135 հիմնական բնութագրիչների խումբ, որը յուրաքանչյուր կարողունակության համար բաղկացած է սահմանափակ թվով բնութագրիչներից, որոնք սահմանում են փորձառության հետևյալ երեք մակարդակներից մեկը՝ բավարար, միջին և գերազանց:
- ▶ 2-րդ գլուխը ներառում է առավել մշակված 447 բնութագրիչների ցանկ, որը, բացի հիմնական բնութագրիչներից ներառում է, նաև լրացուցիչ բնութագրիչներ, որոնցից մի քանիսը կապված են փորձառության որոշակի մակարդակի հետ, իսկ մյուսները սահմանված են բավարարի և միջինի միջև կամ միջինի և գերազանցի միջև (ԲՄ և ՄԳ) : Յուրաքանչյուր բնութագրիչ ունի իր անհատականացման համարը և, անհրաժեշտության դեպքում, դրա հետ միասին նշվում է նաև 1-ին գլխի հիմնական բնութագրիչի թիվը:

Թեև բնութագրիչներից մի քանիսը իրար նման են, այդ թվում նաև բովանդակային իմաստով, դրանք ներառված են որպես այլընտրանք (նաև, եթե դրանցից մեկը առավել հեշտ տրվի թարգմանությունը):

20 կարողունակություններից 14-ի դեպքում յուրաքանչյուր փորձառության մակարդակում սահմանվել են երկու գլխավոր բնութագրիչներ: Այս ընդհանուր կանոնից հետևյալ բացառություններն են արվել.

Միայն մեկ բնութագրիչ է գնահատվել միջին՝ <<Արժևորել մշակութային բազմազանություն>> կարողունակության ներքո, գերազանց՝ <<պատասխանատվության>> կարողունակության ներքո, և բավարար՝ <<լեզվի և հաղորդակցման միջոցների իմացություն և քննադատական ընկալում>> կարողունակության ներքո:

Երեք նկարագրիչներ, ըստ յուրաքանչյուր փորձառության մակարդակի, ներառվել են <<արժևորել ժողովրդավարությունը, արդարադատությունը, արդարությունը, հավասարությունը և իրավունքի գերակայությունը>> գլխավոր բնութագրիչների ցանկում: Սահմանվել են նաև երեք գլխավոր բնութագրիչներ միջին և գերազանց մակարդակների համար՝ <<հանդուրժողականությունն անորոշ / երկիմաստ իրավիճակների նկատմամբ>> կարողունակության/կոմպետենցիայի համար:

Ի հավելումս, հաշվի առնելով <<գիտելիքներ և աշխարհի քննադատական ընկալում>> կարողունակության/կոմպետենցիայի բարդությունը, վեց գլխավոր բնութագրիչներ սահմանվել են բավարար և գերազանց հմտությունների մակարդակների համար և յոթ գլխավոր բնութագրիչներ՝ միջին մակարդակի համար:

Վիճակագրական տվյալները, որոնք ստացվում են բնութագրիչների կիրառման ընթացքում, արտահայտում են դրանց հավաքական բնույթը: Սա նշանակում է, որ մեծ է հավանականությունը, երբ անձը անընդմեջ և առանց աջակցության ցուցաբերել է բնութագրիչում գերազանց մակարդակի համար սահմանված վարքագիծ, նա կարող է նաև դրսևորել բնութագրիչում բավարար և միջին մակարդակների համար սահմանված վարքագիծ: Նմանապես, բարձր է հավանականությունը, որ եթե անձը ցուցաբերել է միջին մակարդակի համար սահմանված բնութագրիչների վարքագիծ, կարող է ցուցաբերել նաև փորձառության «բավարար» մակարդակին համապատասխանող վարքագիծ:

Ինչևէ, սա չի ենթադրում, որ եթե անձը մեկ անգամ հասել է փորձառության որոշակի մակարդակի, նա այսուհետ կարող է միայն կարողունակության առավել բարձր մակարդակ ձեռք բերել: Տարբեր գործոններ՝ ներառյալ տարիքը, սոցիալական միջավայրի փոփոխությունը, տրավմատիկ փորձառությունները և այլ գործոններ, կարող են որոշակի կարողունակության մեջ ժամանակավոր հետընթաց առաջացնել և լրացուցիչ աջակցություն պահանջել փորձառության ավելի բարձր մակարդակի վերադառնալու համար:

Որպեսզի կարողունակության բնութագրիչները կիրառելի լինեն կրթության հարցերով ամենատարբեր մասնագետների համար, դրանք ձևակերպվել են՝ օգտագործելով ուսումնառության վերջարդյունքների լեզուն: Սա նշանակում է, որ յուրաքանչյուր բնութագրիչի ձևակերպումը սկսվում է գործողություն ցույց տվող բայից, որին հաջորդում է բայի առարկան և նկարագրված այն վարքագիծը, որը նկատելի է և ենթակա է գնահատման: Հաշվի առնելով նաև 1-ին հատորում նշված այն փաստը, որ կարողունակությունները սովորաբար ներկայացվում են խմբի տեսքով, տարբեր կարողունակությունների բնութագրիչների մեկ շարք կարող է օգտագործվել որոշելու համար ուսումնառության վերջնարդյունքները կրթական գործունեության համար: Սակայն, այն չպետք է կիրառել պարզագույն կերպով, քանի որ բնութագրիչները կապված են փորձառության հետ, այլ ոչ թե զուտ մեկ որոշակի ուսումնական գործընթացի վերջնարդյունքի ձեռք բերման հետ:

Փորձառության և ձեռքբերման միջև տարբերության քննարկման համար տե՛ս Համակարգի 3-րդ հատորի 3-րդ գլուխը, որը նվիրված է

գնահատմանը:

Փորձառության երեք մակարդակները (բավարար, միջին և գերազանց), ըստ որոնց կարողունակության բնութագրիչները սահմանվել են, չպետք է խստորեն կապված լինեն կրթության մակարդակների հետ: Իհարկե, գոյություն ունեն, հատկապես գիտելիքներին, և քննադատական ընկալմանը վերաբերող տարրեր, որոնց համար առավել հավանական է գերազանց մակարդակը կրթության ավելի բարձր մակարդակներում: Այնուամենայնիվ, արժեքների, վերաբերմունքների և հմտությունների դեպքում շատ վարքագծեր կարող են ձեռքբերվել դեռ վաղ հասակից, նույնիսկ եթե դրանք հետագայում զարգանում են առավել խորությամբ:

Կարողունակության բնութագրիչների օգտագործումը սերտորեն կապված է դիտարկման հետ: Պարբերաբար իրականացվելով՝ դիտարկումը դառնում է դասավանդման և ուսուցման գործընթացի մի մասը: Իրենց առօրյա

մասնագիտական կյանքում ուսուցիչները սովորողներին դիտարկելու փորձ ունեն, նույնիսկ եթե վերջիններս ոչ միշտ են գիտակցում, թե ինչպես և ինչ է դիտարկվում և ինչպես են մշակվում դիտարկման արդյունքները: Ինչևէ, ժողովրդավարական մշակույթի կարողունակությունների համատեքստում սովորողների վարքագիծը դիտարկելիս և բնութագրիչները որպես աղբյուր կիրառելիս, գործընթացը պետք է իրականացվի նպատակային եղանակով և մշակվի խնամքով:

Այդ առումով անհրաժեշտ է հաշվի առնել մի քանի հանգամանքներ.

- ▶ Դիտարկումը պետք է կատարվի այնպես, որ չխանգարի ուսման գործընթացին կամ սովորողին չդնի անհարմար դրույթի մեջ:
- ▶ Դիտարկումը պետք է ներառի տարբեր իրավիճակներ, ներառյալ՝ հատուկ առաջադրանքներին տրվող սովորողի պատասխանը, դասարանում կատարվող անհատական աշխատանքը, դասարանում աշակերտի՝ ուսուցչի հետ և իր դասընկերների հետ շփումները վարժություններ անելիս՝ այդ թվում նաև նրա վարքագիծը ընդմիջումներին / դասամիջոցներին, դասերից առաջ և հետո կամ արտադասարանային պարապմունքների ժամանակ:
- ▶ Զանի որ ժողովրդավարական մշակույթի իրավասությունները դասակարգված են խմբերով, հատուկ իրավիճակում կարող է անհրաժեշտություն առաջանալ վարքագիծը կապել բնութագրիչների ամբողջության, այլ ոչ թե մեկ բնութագրիչի հետ:
- ▶ Բնութագրիչների օգտագործումը հեշտացնում է ոչ միայն դիտարկումը, այլ նաև դիտարկման ենթակա վարքագծի արձանագրումը. ավելի հեշտ է ուղղակիորեն վկայակոչել համապատասխան բնութագրիչին վերագրված ծածկագիրը, քան գրի առնել դիտարկված վարքագիծն ամբողջությամբ: Որակյալ դիտարկում կատարելու համար հիմնվում են գրառումների, այլ ոչ թե հիշողության վրա:
- ▶ Դիտարկումը պետք է կենտրոնանա բանավոր, արտահայտչական կամ ոչ բանավոր վարքագծի վրա և բացի նրանից, թե ինչ է ասվում և արվում, անհրաժեշտ է դիտարկել նաև այնպիսի հանգամանքներ, ինչպիսիք են, օրինակ՝ աչքերի կոնտակտը, վերաբերմունքը, հույզերի արտահայտման եղանակը, և այլն:
- ▶ Որոշակի բնութագրիչի ներքո վարքագծի դիտարկումը պետք է կատարվի հետևողականորեն, որոշակի տևողությամբ, և հույսը չդնելով միայն առաջին տպավորության, դիտարկվող անձնական համոզմունքների, սպասումների և կողմնակալության կամ պահի ազդեցության կամ կոնկրետ գործողության վրա: Վարքագծի կոնկրետ դրևորումը կարող է նաև լինել պատահական կամ առաջանալ այնպիսի գործոններից, որոնց մասին դիտարկողը տեղյակ չի եղել, մինչդեռ վարքագծի արտահայտման բացակայությունը կարող է արդյունք լինել այն հանգամանքի, որ սովորողին համապատասխան վարքագիծ դրևորելու համապատասխան հնարավորություն չի տրվել:

Զանի որ լսելու և դիտարկելու հմտությունները ժողովրդավարական մշակույթի կոմպետենցիաների էական բաղադրիչներ են հանդիսանում, թե՛ ուսուցիչները, և թե՛ սովորողները կարող են և պետք է զարգացնեն այդ հմտությունները:

Այդ առումով հասակակիցներին դիտարկելը կարող է արդյունավետ գործիք լինել դիտարկման հմտություններ զարգացնելու համար:

Բնութագրիչների վրա հիմնված վարքագծի դիտարկումը ուսումնառության բացերը դուրս բերելու արդյունավետ գործիք է՝ լավ թիրախավորված անհատականացված ծրագրերի մշակման և սխեմաների և (կամ) տարբերակված ռազմավարությունների պատշաճ օգտագործումը հնարավոր դարձնելու համար:

Բնութագրիչների կիրառության, դրանց սխալ օգտագործման հետ կապված մի շարք հարցեր ներկայացված են Շրջանակի 1-ին հատորի բնութագրիչների գլխում: Ուսումնական ծրագրերի մշակման ու գնահատման գործընթացում բնութագրիչների օգտագործման, ինչպես նաև Շրջանակը համադպրոցական միջավայրում կիրառելը պլանավորելու մասին քննարկումները ներկայացված են 3-րդ հատորի համապատասխան գլուխներում:

Գլուխ 1

ԳԼԽԱՎՈՐ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ

Արժեքներ

1. Արժևորել մարդկային արժանապատվությունը և մարդու իրավունքները

1	Պնդում է, որ մարդու իրավունքները պետք է միշտ պաշտպանված և հարգված լինեն:	Բավարար
2	Պնդում է, որ երեխաների որոշակի իրավունքներ պետք է հարգվեն ու պաշտպանվեն հասարակության կողմից:	
3	Պաշտպանում է այն տեսակետը, որ ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ դաժան, անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի:	Միջին
4	Պնդում է, որ բոլոր պետական ինստիտուտները պետք է հարգեն, պաշտպանեն և ներդնեն մարդու իրավունքները:	Գերազանց
5	Պաշտպանում է այն տեսակետը, որ կալանավորման դեպքում մարդը չնայած ենթակա է սահմանափակումների, չի նշանակում, որ նրա նկատմամբ ավելի քիչ հարգանք և արժանապատիվ վերաբերմունք պետք է դրսևորվի, քան ցանկացած այլ անձի նկատմամբ:	
6	Արտահայտում է այն տեսակետը, որ ամբողջ օրենսդրական դաշտը պետք է համապատասխանի մարդու իրավունքների միջազգային նորմերին և չափանիշներին:	

2. Արժևորել մշակութային բազմազանությունը

7	Խթանում է հասարակության մեջ տարբեր համոզմունքներ ունեցող մարդկանց նկատմամբ հանդուրժող լինելու տեսակետը:	Բավարար
8	Արժևորում է «տարբեր» մշակութային պատկանելիություն ունեցող մարդկանց կամ խմբերի հետ փոխըմբռնողական և իմաստալից երկխոսություն վարելու ձգտումը:	
9	Արտահայտում է այն կարծիքը, որ հասարակության մեջ մշակութային տարբերությունը պետք է դրական կերպով արժևորվի և գնահատվի:	Միջին
10	Պնդում է, որ միջմշակութային երկխոսությունը անհրաժեշտ է օգտագործել մեր տարաբնույթ ինքնությունը և մշակութային պատկանելիությունը ճանաչելու համար:	Գերազանց
11	Պնդում է, որ միջմշակութային երկխոսությունը անհրաժեշտ է օգտագործել հարգանք և «միասին ապրելու» մշակույթ ձևավորելու համար:	

3. Արժևորել ժողովրդավարությունը, արդարադատությունը, արդարությունը, հավասարությունը և իրավունքի գերակայությունը

12	Պնդում է, որ դպրոցները պետք է աշակերտներին նախապատրաստեն ժողովրդավարական հասարակարգերում որպես ժողովրդավարական քաղաքացիներ ապրելուն:	Բավարար
13	Արտահայտում է այն կարծիքը, որ բոլորին անհրաժեշտ է վերաբերվել անկողմնակալ, հավասարը հավասարի՝ անաչառ օրենքի ներքո:	
14	Պնդում է, որ օրենքները պետք է միշտ արդարացիորեն կիրառվեն և կատարվեն:	Միջին
15	Պնդում է, որ ժողովրդավարական ընտրությունները պետք է միշտ անցկացվեն ազատ և արդար՝ միջազգային չափանիշներին և ազգային օրենսդրությանը համապատասխան և առանց որևէ խարդախության:	
16	Արտահայտում է այն տեսակետը, որ պետական պաշտոնյան իր իշխանությունը իրացնելիս չպետք է չարաշահի իր իշխանությունը և անցնի իր իրավասության սահմանները:	
17	Աջակցում է այն տեսակետին, որ դատարանները պետք է մատչելի լինեն յուրաքանչյուրին և յուրաքանչյուր ոք, ով ձգտում է վերականգնել իր խախտված իրավունքները, չպետք է զրկված լինի դատական պաշտպանությունից՝ իրավաբանական ծառայությունների թանկ լինելու, այլ խոչընդոտների կամ բարդությունների պատճառով:	

18	Աջակցում է այն տեսակետին, որ օրենսդրական իշխանությամբ օժտված մարմինը պետք է ենթարկվի օրենքին և համապատասխան սահմանադրական վերահսկողությանը:	Գերազանց
19	Արտահայտում է այն տեսակետը, որ պետական քաղաքականության վերաբերյալ տեղեկատվությունը և կիրառումը պետք է հասանելի լինի հանրությանը:	
20	Պնդում է, որ քաղաքացիների իրավունքները խախտող հանրային իշխանությունների գործողությունների դեմ պետք է առկա լինեն արդյունավետ վերականգնողական միջոցներ:	

Վերաբերմունք

4. Անկանխակալ մոտեցում այլ մշակույթների, համոզմունքների, աշխարհայացքների և սովորույթների նկատմամբ

21	Չետաքրքրված է սովորելու այլ մարդկանց հավատալիքների, արժեքների, ավանդույթներ և աշխարհայացքների մասին:	Բավարար
22	Համագործակցում է այլ մարդկանց հետ ՝ ընդհանուր շահի համար:	
23	Արտահայտում է հետաքրքրություն այլոց հավատքների, դրանց մեկնաբանությունների և մշակութային այլ կողմնորոշումների ու պատկանելիության վերաբերյալ:	Միջին
24	Արտահայտում է այլ մշակույթների հետ առնչվելու հնարավորություն ընձեռնվելու վերաբերյալ երախտագիտություն:	
25	Փնտրում և ողջունում է տարբեր արժեքներ, սովորույթներ և վարքագիծ ունեցող մարդկանց հանդիպելու հնարավորություններ:	Գերազանց
26	Փնտրում է այլ մարդկանց հետ շփվելու հնարավորություն՝ նրանց մշակույթին ծանոթանալու համար:	

5. Հարգանք

27	Հնարավորություն է ընձեռում մյուսներին արտահայտվելու համար:	Բավարար
28	Այլ մարդկանց հանդեպ ցուցաբերում է հավասարը հավասարի նկատմամբ հարգանք:	
29	Բոլոր մարդկանց, անկախ նրանց մշակութային պատկանելիությունից, վերաբերվում է հարգանքով:	Միջին
30	Իր սեփականից տարբեր սոցիալական-տնտեսական կարգավիճակ ունեցող մարդկանց հանդեպ ցուցաբերում է հարգանք:	
31	Արտահայտում է հարգանք կրոնական տարբերությունների նկատմամբ:	Գերազանց
32	Արտահայտում է հարգանք այն մարդկանց նկատմամբ, ովքեր ունեն իր սեփականից տարբերվող քաղաքական հայացքներ:	

6. Քաղաքացիական դիրքորոշում

33	Պատրաստակամություն է հայտնում ուրիշների հետ համագործակցելու և աշխատելու համար:	Բավարար
34	Այլ մարդկանց հետ է համագործակցում ընդհանուր հետաքրքրություն ներկայացնող շահերի համար:	

35	Գործելու պատրաստակամություն է հայտնում, երբ խախտվում են մյուսների արժանապատվությունը և իրավունքները:	Միջին
36	Քննարկում է համայնքի բարելավման եղանակները:	
37	Տեղական, ազգային կամ համաշխարհային մակարդակում իրեն դրսևորում է որպես ակտիվ քաղաքացի՝ մեծ պատասխանատվության զգացումով և իր կողմից ստանձնած պարտականությունները կատարելով:	Գերազանց
38	Գործողություններ է ձեռնարկում քաղաքացիական հարցերի վերաբերյալ տեղեկացված լինելու ուղղությամբ:	

7. Պատասխանատվություն

39	Արտահայտում է իր գործողությունների համար պատասխանատվություն:	Բավարար
40	Եթե վիրավորում է ինչ-որ մեկի զգացումները, ապա ներողություն է խնդրում:	
41	Պահանջվող աշխատանքը հանձնում է ժամանակին:	Միջին
42	Արտահայտում է պատասխանատու վերաբերմունք հանել իր սեփական սխալների համար:	
43	Հետևողականորեն կատարում է մյուսների հանդեպ ստանձնած իր պարտավորությունները:	Գերազանց

8. Ինքնավստահություն

44	Հավատում է խնդիրները հասկանալու իր սեփական կարողությանը:	Բավարար
45	Հավատում է, որ կարող է կատարել իր կողմից պլանավորված գործողությունները:	
46	Հավատում է, որ կարող է շրջանցել իր նպատակին հասնելու ճանապարհի խոչըդոտները:	Միջին
47	Վստահ է, որ փոփոխություն ցանկանալու դեպքում կկարողանա այն իրագործել:	
48	Կյանքի դժվարություններին հանդիպելիս ապավինում է իր սեփական կարողություններին:	Գերազանց
49	Վստահ է, որ իր հնարամտության շնորհիվ կարող է կարգավորել անկանխատեսելի իրավիճակները:	

9. Հանդուրժողականություն անորոշ/երկիմաստ իրավիճակների նկատմամբ

50	Լավ հարաբերությունների մեջ է տարբեր տեսակետներ ունեցող այլ մարդկանց հետ:	Բավարար
51	Ցույց է տալիս, որ կարող է ժամանակավորապես հետ մղել այլ մարդկանց վերաբերյալ իր դատողությունները:	

52	Անծանոթ իրավիճակներում իրեն հարմարավետ է զգում:	Միջին
53	Անորոշության/երկիմաստության հետ վարվում է դրական և կառուցողական եղանակով:	
54	Լավ է աշխատում անկանխատեսելի հանգամանքներում:	
55	Արտահայտում է իր սեփական գաղափարները և արժեքները վիճարկելու ցանկությոն:	Գերազանց
56	Վայելում է հանդուրժողականություն պահանջող խնդիրների լուծման ընթացքում առաջացած մարտահրավերները:	
57	Վայելում է բարդ իրավիճակներից լուծում գտնելու զգացումը:	

Հմտություններ

10. Ինքնակրթվելու հմտություններ

58	Ցույց է տալիս ուսուցանելու համար ռեսուրսներ հայտնաբերելու ունակություն (օրինակ՝ մարդիկ, գրքեր, համացանց) :	Բավարար
59	Անհրաժեշտության դեպքում այլ մարդկանց շնորհիվ փնտրում է նոր տեղեկատվության վերաբերյալ պարզաբանումներ:	
60	Կարող է սերտել նոր թեմաներ նվազագույն վերահսկմամբ և աջակցությամբ:	Միջին
61	Կարող է գնահատել իր սեփական աշխատանքի որակը:	
62	Կարող է ընտրել հասանելի տեղեկատվության ամենահուսալի աղբյուրները կամ խորհուրդներ տալ եղածից:	Գերազանց
63	Ցույց է տալիս վերահսկելու, սահմանելու, առաջնահերթություն տալու և առաջադրանքները առանց անմիջական հերահսկողություն կատարելու ունակություն:	

11. Վերլուծական և քննադատական մտածողության հմտություններ

64	Կարող է տարբերակել նոր և արդեն հայտնի տեղեկատվության նմանություններն ու տարբերությունները:	Բավարար
65	Օգտագործում է ապացույցներ ի պաշտպանություն իր սեփական կարծիքների:	
66	Կարող է գնահատել այլ տարբերակների հետ կապված ռիսկերը:	Միջին
67	Ցույց է տալիս, որ մտածում է՝ արդյոք տեղեկությունը, որը ինքը օգտագործում է, ճիշտ է, թե՛ ոչ:	
68	Կարող է բացահայտել վերլուծվող կյուբերի ցանկացած հակասություն, անհամապատասխանություն կամ տարբերություն:	Գերազանց
69	Դատողություններ կատարելու համար կարող է օգտագործել բացահայտ կամ հստակեցված չափանիշներ, սկզբունքներ կամ արժեքներ:	

12. Լսելու և դիտարկելու հմտություններ

70	Ուշադիր լսում է տարբեր կարծիքներ:	Բավարար
71	Այլ մարդկանց ուշադրությամբ է լսում:	
72	Դիտարկում է խոսակների ժեստերը և մարմնի լեզուն հասկանալու համար նրանց ասածների իմաստը:	Միջին
73	Կարող է ուշադիր լսել, որպեսզի վերծանի դիմացինի խոսքերի իմաստը և մտադրությունը:	

74	Ուշադրություն է դարձնում, թե ինչ են մարդիկ ակնարկում, բայց չեն ասում:	Գերազանց
75	Նկատում է, թե ինչպես են տարբեր մշակութային պատկանելիության մարդիկ միևնույն իրավիճակին այլ կերպ արձագանքում:	

13. Ապրումակցում

76	Կարող է նկատել, երբ ընկերն օգնության կարիք ունի:	Բավարար
77	Արտահայտում է կարեկցանք այն բոլոր վատ երևույթների նկատմամբ, որ պատահել է այլ մարդկանց հետ:	
78	Փորձում է ավելի լավ հասկանալ իր ընկերներին՝ պատկերացնելով իրերը նրանց տեսանկյունից:	Միջին
79	Այլ մարդկանց զգացումները հաշվի է առնում որոշումներ ընդունելիս:	
80	Արտահայտում է այն տեսակետը, որ երբ նա մտածում է այլ երկրների մարդկանց մասին, նա կիսում է վերջիններիս ուրախությունը կամ տխրությունը:	Գերազանց
81	Ճշգրտորեն բացահայտում է մյուսների զգացումները, նույնիսկ երբ նրանք չեն ցանկանում ցույց տալ դրանք:	

14. Ճկունություն և հարմարվողականություն

82	Փոխում է իր կարծիքը, եթե նրան խելամիտ փաստարկի միջոցով ցույց են տալիս, որ դա անհրաժեշտ է:	Բավարար
83	Կարող է փոխել արդեն իսկ իր կողմից կայացված որոշումները, եթե այդ որոշումների հետևանքները մատնանշում են, որ դա անհրաժեշտ է:	
84	Հարմարվում է նոր իրավիճակների հետ՝ օգտագործելով նոր հմտություններ:	Միջին
85	Հարմարվում է նոր իրավիճակների հետ՝ կիրառելով գիտելիքը տարբեր եղանակով:	
86	Շնորհում է մշակութային այլ թիրախային խմբերի սոցիալ-մշակութային սովորույթները այդ խմբերի անդամների հետ շփվելիս:	Գերազանց
87	Կարող է փոփոխել իր սեփական պահելածնը՝ հարմարեցնելով այլ մշակույթների հետ:	

15. Լեզվական, հաղորդակցական և բազմալեզու հմտություններ

88	Կարող է արտահայտել խնդրի վերաբերյալ իր մտքերը:	Բավարար
89	Խոսնակին խնդրել մեկ անգամ ևս կրկնել իր միտքը, եթե իր համար այն անհասկանալի է եղել:	

90	Հարցեր է տալիս, որով ցույց տալիս, որ հասկանում է այլ մարդկանց հանել:	Միջին
91	Կարող է հանել յուրացնել քաղաքավարությունը այլ լեզվով արտահայտելու տարբեր ձևերը:	
92	Կարող է միջմշակության շփումների ժամանակ միջնորդ հանդիսանալ լեզվականորեն չթարգմանության, մեկնաբանության կամ բացատրության միջոցով:	Գերազանց
93	Կարող է հմտորեն խոսափել միջմշակության անհասկացություններից:	

16. Համագործակցության հմտություններ

94	Խմբի այլ անդամների հետ կառուցում է դրական հարաբերություններ:	Բավարար
95	Խմբային աշխատանքների դեպքում կատարում է խմբակային աշխատանքներում իր պարտականությունը:	
96	Խմբի նպատակներին հասնելու համար աշխատում է կառուցել համաձայնություն:	Միջին
97	Խմբային աշխատանքների ժամանակ մյուսներին տեղեկացնում է ցանկացած համապատասխան կամ օգտակար տեղեկատվության մասին:	
98	Խմբի անդամների շրջանում ոգևորություն է առաջացնում ընդհանուր նպատակների իրականացման համար:	Գերազանց
99	Մյուսների հետ աշխատելիս աջակցում է մյուս մարդկանց՝ անկախ տեսակետների տարբերությունից:	

17. Հակամարտության կարգավորման հմտություններ

100	Հակամարտող կողմերի հետ կարող է հաղորդակցվել հարգալից կերպով:	Բավարար
101	Կարող է հակամարտությունները հարթեցնելու համար գտնել տարբերակներ:	
102	Կարող է օգնել մյուսներին հարթել միմյանց միջև տեղի ունեցած հակամարտությունը՝ հրավիրելով նրանց ուշադրությունը հասանելի տարբերակների վրա:	Միջին
103	Կարող է հակամարտող կողմերին խրախուսել ակտիվորեն լսել մեկը մյուսին և կիսել իրենց խնդիրները և մտահոգությունները:	
104	Պարբերաբար նախաձեռնում է հաղորդակցություն՝ օգնելու լուծել միջանձային հակամարտությունները:	Գերազանց
105	Կոնֆլիկտային իրավիճակներում կարող է արդյունավետորեն վարվել մյուս մարդկանց հուզական սթրեսների, անհանգստությունների և անապահովության զգացման հետ:	

Գիտելիք և քննադատական մտածողություն

18. Ինքնաճանաչողություն և ինքնաքննադատական ընկալում

106	Կարող է նկարագրել իր սեփական շարժառիթները:	Բավարար
107	Կարող է նկարագրել, թե ինչպես են իր սեփական մտքերը և հույզերը ազդում իր վարքագծի վրա:	
108	Կարող է իր սեփական արժեքներին և համոզմունքներին անդրադառնալ քննադատաբար:	Միջին
109	Տարբեր տեսանկյուններից ինքն իր նկատմամբ կարող է անդրադառնալ քննադատաբար:	
110	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ իր սեփական նախապաշարմունքներին և կարծրատիպերին, և թե ինչ է ընկած նրանց հիմքում:	Գերազանց
111	Տարբեր իրավիճակներում կարող է քննադատաբար անդրադառնալ իր սեփական հույզերին և զգացմունքներին:	

19. Լեզվի և հաղորդակցության միջոցների խմացություն և քննադատական ընկալում

112	Կարող է բացատրել, թե ինչպես ձայնի երանգը, տեսողական կապը և մարմնի լեզուն կարող են օգնել հաղորդակցմանը:	Բավարար
113	Կարող է բացատրել սոցիալական ազդեցությունը և հետևանքները տարբեր հաղորդակցման ոճ ունեցող մարդկանց վրա:	Միջին
114	Կարող է բացատրել, թե ինչպես են երբեմն սոցիալական հարաբերությունները ծածկագրված հանդես գալիս հաղորդակցվելիս օգտագործված լեզվական ձևերի մեջ(օրինակ՝ ողջունելիս, դիմելաձևերի մեջ, բացականչական արտահայտությունների ժամանակ):	
115	Կարող է բացատրել, թե ինչու այլ մշակութային պատկանելիություն ունեցող մարդիկ կարող են հետևել տարբեր բանավոր և ոչ-բանավոր խոսքի սովորույթներին, որոնք իրենց տեսանկյունից խմաստալից են:	Գերազանց
116	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ տարբեր հաղորդակցական սովորույթներին, որոնք օգտագործվում են մեկ կամ մի քանի սոցիալական կամ մշակութային խմբերի կողմից:	

20. Գիտելիքներ և աշխարհի քննադատական ընկալում (ներառյալ՝ քաղաքականություն, օրենք, մարդու իրավունքներ, մշակույթ, մշակույթներ, կրոն, պատմություն, լրատվամիջոցներ, տնտեսություն, շրջակա միջավայր և կայուն զարգացում)

117	Կարող է բացատրել պարզ քաղաքական գաղափարներ՝ ներառյալ ժողովրդավարություն, ազատություն, քաղաքացիություն, իրավունքներ և պարտականություններ:	Բավարար
118	Կարող է բացատրել, թե ինչու յուրաքանչյուր ոք պատասխանատվություն ունի հարգելու մյուսների մարդու իրավունքները:	
119	Կարող է բացատրել պարզ մշակութային փորձառությունները (օրինակ՝ ուտելու սովորույթները, ողջունելու սովորույթները, մարդկանց դիմելու եղանակները, քաղաքավարության կանոնները) մեկ այլ մշակույթում:	
120	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ իր սեփական աշխարհայացքին՝ որպես բազմաթիվ աշխարհայացքներից մեկին:	
121	Կարող է գնահատել հասարակության ազդեցությունը բնական աշխարհի, վրա, օրինակ՝ ազգաբնակչության աճի, ազգաբնակչության զարգացման, ռեսուրսների սպառման ազդեցության տեսանկյունից:	
122	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ շրջակա միջավայրի վնասի հետ կապված ռիսկերին:	
123	Կարող է բացատրել մարդու իրավունքների համընդհանուր, անքակտելի և անբաժանելի բնույթը:	Միջին
124	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության, խաղաղության և անվտանգությանը համաշխարհայնացված աշխարհում:	
125	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ մարդու իրավունքների խախտումների արմատներին, ներառյալ՝ մարդու իրավունքների խախտման գործընթացում կարծրատիպերի և նախապաշարմունքների դերին:	
126	Կարող է բացատրել ընդհանրացման վտանգները՝ անհատի պահելաձևը տարածելու ամբողջ մշակույթի վրա:	
127	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ կրոնական սիմվոլներին, արարողություններին և լեզուների կրոնական կիրառմանը:	
128	Կարող է նկարագրել քարոզչության արդյունքը ժամանակակից աշխարհում:	
129	Կարող է բացատրել, թե ինչպես մարդիկ կարող են զգնություն պահպանել և պաշտպանվել քարոզչությունից:	Գերազանց
130	Կարող է նկարագրել տարբեր եղանակները, որով քաղաքացիները կարող են ազդել քաղաքականության վրա:	

131	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ մարդու իրավունքների զարգացող բնույթին և տարբեր աշխարհամասերում մարդու իրավունքների շարունակական զարգացմանը:	Գերազանց
132	Կարող է բացատրել, թե ինչու չկան մշակութային խմբեր, որոնք ունեն հաստատուն բնորոշ առանձնահատկություններ:	
133	Կարող է բացատրել, թե ինչու բոլոր կրոնական խմբերը մշտապես զարգանում և փոփոխվում են:	
134	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ, թե ինչպես են շատ հաճախ պատմությունները ներկայացվում և մատուցվում էթնոկենտրոն տեսանկյունից:	
135	Կարող է բացատրել ազգային տնտեսությունները և ինչպես են տնտեսական և ֆինանսական գործընթացները ազդում հասարակության գործունեության վրա:	

Գլուխ 2

Հաստատված բնութագրիչների ամբողջական շտեմարան

U ա սահմանված բնութագրիչների ամբողջական շտեմարան է, որը հաստատվել է կոնկրետ կրթական համակարգում դրանք փորձարկելու եղանակով: Այն բնութագրիչները, որոնք տեղակայված են բավարար և միջին կամ միջին և գերազանց մակարդակների միջև, աղյուսակներում նշված են «ԲՄ» և «ՄԳ» հապավումներով՝ հաջորդաբար: Ամբողջական տեղեկատվությունը, թե ինչպես են բնութագրիչները մշակվել ու ստուգվել, տես՝ Գլուխ 3-ում:

Արժեքներ

1. Արժևորել մարդկային արժանապատվությունը և մարդու իրավունքները

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
101	Բանալի 1	Պնդում է, որ մարդու իրավունքները պետք է միշտ պաշտպանված և հարգված լինեն:	Բավարար
102	Բանալի 2	Պնդում է, որ երեխաների որոշակի իրավունքներ պետք է հարգվեն և պաշտպանվեն հասարակության կողմից:	Բավարար
103		Պնդում է, որ յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է ճանաչել յուրաքանչյուր անձի հիմնարար ազատությունները:	Բավարար
104	Բանալի 3	Պաշտպանում է այն տեսակետը, որ ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ դաժան, անմարդկային կամ իր արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի:	Միջին
105	Բանալի 4	Պնդում է, որ բոլոր պետական ինստիտուտները պետք է հարգեն, պաշտպանեն և կիրառեն ու ներդնեն մարդու իրավունքները:	Միջին
106		Պաշտպանում է այն տեսակետը, որ մարդու իրավունքները անհրաժեշտ են յուրաքանչյուրին արժանապատիվ կյանք ապրելու համար:	Միջին
107	Բանալի 5	Պաշտպանում է այն տեսակետը, որ կալանավորման դեպքում մարդը արդեն իսկ ենթակա է սահմանափակումների, որը սակայն չի նշանակում, որ նրա նկատմամբ ավելի քիչ հարգանք և արժանապատիվ վերաբերմունք պետք է դրսևորվի, քան ցանկացած այլ անձի նկատմամբ:	Գերազանց
108	Բանալի 6	Արտահայտում է այն կարծիքը, որ ամբողջ օրենսդրական դաշտը պետք է համապատասխանի մարդու իրավունքների միջազգային նորմերին և չափանիշներին:	Գերազանց
109		Պաշտպանում է այն տեսակետը, որ հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղքն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով:	Գերազանց

2. Արժևորել մշակութային բազմազանությունը

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
201	Բանալի 7	Արժևորում է հասարակության մեջ տարբեր համոզմունքներ ունեցող մարդկանց նկատմամբ հանդուրժող լինելու տեսակետը:	Բավարար
202	Բանալի 8	Արժևորում է «տարբեր» մշակութային պատկանելիություն ունեցող մարդկանց կամ խմբերի հետ փոխըմբռնողական և իմաստալից երկխոսություն վարելու ձգտումը:	Բավարար
203		Պնդում է, որ անհրաժեշտ է խթանել տարբեր մշակութային պատկանելիություն ունեցող անձանց միջև հաղորդակցությունը և երկխոսությունը:	ԲՄ
204	Բանալի 9	Արտահայտում է այն կարծիքը, որ հասարակության մեջ մշակութային տարբերությունը պետք է դրականորեն արժևորվի և գնահատվի:	Միջին
205		Պնդում է, որ առկա է մեկը մյուսից սովորելու անհրաժեշտություն՝ խորացնելու ինչպես սեփական, այնպես էլ այլ մարդկանց պատկանելիության վերաբերյալ հասկացողությունը:	ՄԳ
206	Բանալի 10	Պնդում է, որ միջմշակութային երկխոսությունը անհրաժեշտ է օգտագործել ինքներս մեր տարրաբնույթ ինքնությունը և մշակութային պատկանելիությունը ճանաչելու համար:	Գերազանց
207	Բանալի 11	Պնդում է, որ միջմշակութային երկխոսությունը անհրաժեշտ է օգտագործել հարգանք և «միասին ապրելու» մշակույթը զարգացնելու համար:	Գերազանց

3. Արժևորել ժողովրդավարությունը, արդարադատությունը, արդարությունը, հավասարությունը և իրավունքի գերակայությունը

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
301	Բանալի 12	Պնդում է, որ դպրոցները պետք է ուսանողներին նախապատրաստեն ժողովրդավարական հասարակարգերում որպես ժողովրդավարական քաղաքացիներ ապրելուն:	Բավարար

302	Բանալի 13	Արտահայտում է այն կարծիքը, որ բոլոր քաղաքացիներին անհրաժեշտ է վերաբերվել անկողմնակալ, հավասարը հավասարի և անաչառ օրենքի առաջ:	Բավարար
303	Բանալի 14	Պնդում է, որ օրենքները պետք է միշտ արդարացիորեն կիրառվեն և կատարվեն:	Բավարար
304		Պնդում է, որ յուրաքանչյուրը պարտավոր է հարգել և ենթարկվել օրենքներին:	Բավարար
305	Բանալի 15	Պնդում է, որ ժողովրդավարական ընտրությունները պետք է միշտ անցկացվեն ազատ և արդար՝ միջազգային չափանիշներին և ազգային օրենսդրությանը համապատասխան և առանց որևէ խարդախության:	Միջին
306	Բանալի 16	Արտահայտում է այն տեսակետը, որ պետական պաշտոնյան իր իշխանությունը գործադրելիս չպետք է չարաշահի այն և անցնի իր իրավասության սահմանները:	Միջին
307	Բանալի 17	Աջակցում է այն տեսակետին, որ դատարանները պետք է հասանելի լինեն յուրաքանչյուրին, և յուրաքանչյուր ոք, ով ձգտում է վերականգնել իր խախտված իրավունքները, չպետք է զրկված լինի դատական պաշտպանությունից թանկության, խոչընդոտների կամ բարդության պատճառով:	Միջին
308		Պնդում է, որ ժողովրդավարությունը որպես կարևոր հիմնասյուն, պետք է միշտ պաշտպանված և հարգված լինի հասարակության մեջ այլոց հետ գործունեություն ծավալելու համար:	Միջին
309		Արտահայտում է այն տեսակետը, որ իշխանություն գործարկելիս, պետական պաշտոնյաները պետք է ենթարկվեն օրենքին և դատական որոշումներին:	Միջին
310		Պնդում է, որ իշխանությունը և դատավորները չպետք է ցուցաբերեն տարբերակված մոտեցում անհատի կամ որոշակի խմբերի նկատմամբ՝ ըստ իրենց նախապաշարմունքի կամ կոռուպցիոն դրդապատճառների:	Միջին
311		Պնդում է, որ իշխանությունը և դատավորները օրենքով սահմանված կարգով պարտավոր են բոլորի նկատմամբ հավասար վերաբերմունք ցուցաբերել և նույնանման գործերը պետք է քննվեն նույն սկզբունքով:	Միջին

312		Արտահայտում է այն տեսակետը, որ մարդիկ և ինստիտուտները պարտավոր են ենթարկվել և հաշվետու լինել օրենքին:	ՄԳ
313		Արտահայտում է այն տեսակետը, որ անհրաժեշտ է թափանցիկ իրավական համակարգ՝ ներառյալ հստակ օրենսդրական դաշտ, որը հեշտությամբ և ազատորեն հասանելի կլինի յուրաքանչյուրին:	ՄԳ
314		Արտահայտում է այն տեսակետը, որ անհրաժեշտ է ապահովել անկախ և անաչառ դատական համակարգ՝ պաշտպանելու համար քաղաքացիներին պետության, կազմակերպությունների կամ անհատների կողմից դրսևորվող կամայականություններից:	ՄԳ
315		Արտահայտում է այն տեսակետը, որ հանրային որոշումները պետք է միշտ ընդունվեն և կատարվեն օրենքին և իրավական կարգավորումներին համապատասխան:	ՄԳ
316		Արտահայտում է այն տեսակետը, որ օրենսդիրը, որը ընտրվել է մարդկանց կողմից և հաշվետու է նրանց, պետք է վերահսկվի այդ մարդկանց կողմից:	ՄԳ
317		Արտահայտում է այն տեսակետը, որ բոլոր տեսակի կոռուպցիոն ռիսկերի դեմ պայքարելու և կանխելու համար առկա են արդյունավետ միջոցներ:	ՄԳ
318	Բանալի 18	Աջակցում է այն տեսակետին, որ օրենսդրական իշխանությամբ օժտված մարմինը պետք է ենթարկվի օրենքին և համապատասխան սահմանադրական վերահսկողությանը:	Գերազանց
319	Բանալի 19	Արտահայտում է այն տեսակետը, որ պետական քաղաքականության վերաբերյալ տեղեկատվությունը և կիրառումը պետք է հասանելի լինի հանրությանը:	Գերազանց
320	Բանալի 20	Պնդում է, որ քաղաքացիների իրավունքները խախտող հանրային իշխանությունների գործողությունների դեմ պետք է առկա լինեն արդյունավետ վերականգնողական միջոցներ:	Գերազանց
321		Արտահայտում է այն տեսակետը, որ իրավական համակարգը պետք է ունենա դատական ակտերի կատարումն ապահովող արդար և թափանցիկ կառուցակարգեր և ընթացակարգեր:	Գերազանց

Վերաբերմունք

4. Բացություն մշակութային այլության նկատմամբ

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
401	Բանալի 21	Հետաքրքրված է սովորելու այլ մարդկանց հավատքները, արժեքները, ավանդույթները և աշխարհայացքները:	Բավարար
402	Բանալի 22	Արտահայտում է այլ երկրներ ճանապարհորդելու հետաքրքրություն:	Բավարար
403		Օգտագործում է նոր մարդկանց հանդիպելու հնարավորությունները:	ԲՄ
404	Բանալի 23	Արտահայտում է հետաքրքրասիրություն մյուսների հավատքների և մեկնաբանությունների ու մշակութային այլ կողմնորոշումների ու պատկանելիության նկատմամբ:	Միջին
405	Բանալի 24	Արտահայտում է այլ մշակույթների հետ առնչվելու հնարավորություն ունենալու կապակցությամբ երախտիքի զգացում:	Միջին
406		Ցուցաբերում է տարբեր մշակութային պատկանելիություն ունեցող մարդկանց հետ աշխատելու հետաքրքրություն:	ՄԳ
407		Հաճույք է ստանում գաղափարապես և արժեքային տարբեր համակարգ ունեցող մարդկանց հետ քննարկումներ ծավալելուց:	ՄԳ
408		Պատրաստակամություն է հայտնում իրենից տարբերվող անձանց հետ հարաբերվել/հաղորդակցվել:	ՄԳ
409	Բանալի 25	Փնտրում և ողջունում է տարբեր արժեքներ, սովորույթներ և վարքագիծ ունեցող մարդկանց հանդիպելու հնարավորություններ:	Գերազանց
410	Բանալի 26	Փնտրում է այլ մարդկանց հետ շփում՝ նրանց մշակույթին ծանոթանալու համար:	Գերազանց

5. Հարգանք

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
501	Բանալի 27	Արտահայտվելու հնարավորություն է ընձեռում այլոց:	Բավարար
502	Բանալի 28	Այլ մարդկանց հանդեպ ցուցաբերում է հավասարը հավասարի հարգանք:	Բավարար

503		Մարդու իրավունքները չխախտող այլակարծության, աշխարհայացքի և ասպրեյակերպերի նկատմամբ արտահայտում է հարգանք:	Բավարար
504	Բանալի 29	Բոլոր մարդկանց վերաբերվում է հարգանքով՝ անկախ նրանց մշակութային պատկանելիությունից:	Միջին
505	Բանալի 30	Իր սեփականից տարբեր սոցիալական-տնտեսական կարգավիճակ ունեցող մարդկանց հանդեպ ցուցաբերում է հարգանք:	Միջին
506		Մարդու իրավունքները չխախտող մյուսների հավատքների, փորձառության և ասպրեյակերպերի նկատմամբ ցուցաբերում է հարգալից վերաբերմունք:	Միջին
507		Մարդու իրավունքները չխախտող այլակարծության կամ տարբեր մտքերի նկատմամբ արտահայտում է հարգանք:	Միջին
508		Արտահայտում է հարգալից վերաբերմունք իրենից տարբերվող այլ մարդկանց նկատմամբ:	Միջին
509		Արտահայտում է հարգալից վերաբերմունք բոլորի հանդեպ՝ հիմնված նրանց արժանապատվությունը և մարդու իրավունքները ճանաչելու վրա:	Միջին
510		Արտահայտում է հարգանք գենդերային տարբերությունների նկատմամբ:	Միջին
511	Բանալի 31	Արտահայտում է հարգանք կրոնական տարբերությունների նկատմամբ:	Գերազանց
512	Բանալի 32	Արտահայտում է հարգանք այն մարդկանց նկատմամբ, ովքեր ունեն իր սեփականից տարբեր քաղաքական կարծիքներ:	Գերազանց

6. Քաղաքացիական դիրքորոշում

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Ղասակարգում
601	Բանալի 33	Պատրաստակամություն է հայտնում ուրիշների հետ համագործակցելու և աշխատելու համար:	Բավարար
602	Բանալի 34	Այլ մարդկանց հետ է համագործակցում ընդհանուր հետաքրքրություն և ներկայացնող շահերից ելնելով:	Բավարար
603		Արտահայտում է պատրաստակամություն նպաստելու համայնքի այլ մարդկանց իրավիճակի բարելավմանը:	ԲՄ

604		Պատրաստակամություն է հայտնում մասնակցելու հավաքական որոշումների կայացմանը:	ԲՄ
605	Բանալի 35	Պատրաստակամություն է հայտնում գործելու, երբ խախտվում են մյուսների արժանապատվությունը և իրավունքները:	Միջին
606	Բանալի 36	Զննարկում է համայնքի բարելավման եղանակները:	Միջին
607		Հետաքրքրություն է հայտնում հասարակական գործունեության և ինիշիատիվների վերաբերյալ:	Միջին
608		Արտահայտում է պատրաստակամություն կամավոր կերպով համայնքի մարդկանց օգնելու համար:	Միջին
609		Կարծիք է հայտնում, որ ընդունում է համայնքին պատկանելու պարտավորությունները:	Միջին
610		Պատրաստակամություն է արտահայտում պահպանելու և երաշխավորելու այլ մարդկանց մարդու իրավունքները:	Միջին
611		Ակտիվորեն ներգրավված է համայնքային հարցերում:	ՄԱ
612		Ներգրավված է շրջակա միջավայրի պաշտպանության գործունեության մեջ:	ՄԱ
613		Մասնակցում է համայնքի գործերին, մտահոգություններին և ընդհանուր բարիքին վերաբերող որոշումների կայացման գործընթացներին:	ՄԱ
614	Բանալի 37	Տեղական, ազգային կամ համաշխարհային մակարդակում իրեն դրսևորում է որպես ակտիվ քաղաքացի՝ մեծ պատասխանատվության զգացումով և իր կողմից ստանձնած պարտականությունները կատարելով:	Գերազանց
615	Բանալի 38	Գործողություններ է ձեռնարկում քաղաքացիական հարցերի վերաբերյալ տեղեկացված լինելու ուղղությամբ:	Գերազանց
616		Սատարում է սոցիալական ինիշիատիվով զբաղվող կազմակերպություններին:	Գերազանց

7. Պատասխանատվություն

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
701	Բանալի 39	Արտահայտում է իր գործողությունների համար պատասխանատվություն:	Բավարար

702	Բանալի 40	Եթե վիրավորում է ինչ-որ մեկի զգացումները, ապա ներողություն է խնդրում:	Բավարար
703		Իրեն հաշվետվություն է տալիս իր պահելաձևի համար:	ԲՄ
704	Բանալի 41	Պահանջվող աշխատանքը հանձնում է ժամանակին:	Միջին
705		Ժամանակին է կատարում ուրիշների հանդեպ ստանձնած իր պարտավորությունները:	Միջին
706	Բանալի 42	Ցուցաբերում է պատասխանատվություն սեփական սխալների նկատմամբ:	Միջին
707		Հետևում է վերջնաժամկետներին :	Միջին
708		Ճշտապահ է :	Միջին
709		Իր պարտականությունները լավագույն կերպով է կատարում:	Միջին
710	Բանալի 43	Հետևողականորեն կատարում է մյուսների հանդեպ ստանձնած իր պարտավորությունները:	Գերազանց

8. Ինքնավստահություն

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
801	Բանալի 44	Հավատում է ինդիվիդուալ հասկանալու իր սեփական կարողությանը:	Բավարար
802	Բանալի 45	Հավատում է, որ կարող է կատարել իր պլանավորած գործողությունները:	Բավարար
803		Վստահ է, որ անհրաժեշտ ջանք ներդնելու դեպքում կարող է լուծել շատ խնդիրներ:	ԲՄ
804		Հանձնարարությունը ստանձնելիս վստահ է, որ կարող է հասնել դրա լավագույն արդյունքներին:	ԲՄ
805		Հավատում է, որ դժվար իրավիճակները հաղթահարելի են:	ԲՄ
806		Հավատում է, որ նպատակին հասնելու համար կարող է կատարել անհրաժեշտ գործողություններ:	ԲՄ
807		Վստահ է, որ կարող է աշխատել արդյունավետորեն:	ԲՄ
808	Բանալի 46	Հավատում է, որ կարող է շրջանցել նպատակին հասնելու ճանապարհին առաջ եկած խոչընդոտները:	Միջին

809	Բանալի 47	Վստահ է, որ փոփոխություն ցանկանալու դեպքում, կկարողանա այն իրագործել:	Միջին
810		Ցույց է տալիս, որ վստահ է որոշումներ կայացնելիս:	Միջին
811		Արտահայտում է վստահություն նոր մարտահրավերների լուծման վերաբերյալ:	Միջին
812		Հավատում է, որ նա լավ է դիմագրավում փոփոխվող իրավիճակներին:	Միջին
813		Հավատում է, որ հանձնարարությունները կատարելու համար կարող է ընտրել համապատասխան մեթոդներ:	Միջին
814		Վստահ է հաջողակ լինելու իր կարողության վրա:	Միջին
815		Վստահ է, որ կարող է հաջողության հասնել իր կողմից ձեռնարկված հանձնարարություններից շատերի մեջ:	Միջին
816		Վստահ է, որ կարող է բարձր որակի աշխատանք կատարել:	Միջին
817		Շարունակում է մնալ վստահ իր սեփական կարողությունների վրա, երբ կասկածի տակ է առնվում ուրիշների կողմից: :	Միջին
818		Վստահ է, որ կարող է ապավինել դժվարությունները հաղթահարելու իր ունակություններին՝ առանց հավասարակշռությունը կորցնելու:	ՄԳ
819		Վստահ է, որ կարող է որոշումներ ընդունել՝ ինդիոր լավագույն կերպով լուծելու համար:	ՄԳ
820		Վստահ է, որ նա կարող է հասնել կյանքում իր նպատակներին:	ՄԳ
821		Հավատում է, որ ընդհանուր առմամբ, իր կյանքում, շատ արդյունավետ անձ է:	ՄԳ
822	Բանալի 48	Կյանքի դժվարություններին հանդիպելիս ապավինում է իր սեփական կարողություններին:	Գերազանց
823	Բանալի 49	Իր հնարամտության շնորհիվ վստահ է, թե ինչպես դրսևորվել անկանխատեսելի իրավիճակներում:	Գերազանց
824		Վստահ է, որ անսպասելի իրադարձությունների դեպքում կարող է արդյունավետորեն գործել:	Գերազանց

9. Հանդուրժողականություն անորոշ/երկիմաստ իրավիճակների նկատմամբ

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
901	Բանալի 50	Լավ հարաբերությունների մեջ է տարբեր տեսակետներ ունեցող այլ մարդկանց հետ:	Բավարար
902	Բանալի 51	Ցույց է տալիս, որ նա կարող է ժամանակավորապես հետաձգել այլ մարդկանց վերաբերյալ իր դատողությունները:	Բավարար
903		Դրականորեն է հարաբերվում մարդկանց հետ անկախ իր հանդեպ նրանց դրսևորած վերաբերմունքից:	Բավարար
904		Իրեն հարմարավետ է զգում տարբեր տեսակի մարդկանց հետ:	Բավարար
905		Առանց ինքնաբերաբար մերժելու կամ վաղաժամ եզրակացության հանգելու հայտնում է հակասական կամ թերի տեղեկատվություն դիտարկելու պատրաստակամությունը:	ԲՄ
906		Ճանաչում է անորոշ/երկիմաստ իրավիճակները:	ԲՄ
907		Ընդունում է անհայտ կամ անսովոր հանգամանքներով առաջադրանք:	ԲՄ
908		Փնտրում է քննարկումներ իրենից գաղափարապես և արժեքային համակարգով տարբեր մարդկանց հետ:	ԲՄ
909	Բանալի 52	Նոր իրավիճակներում իրեն հարմարավետ է զգում:	Միջին
910	Բանալի 53	Անորոշության/երկիմաստության հետ վարվում է դրական և կառուցողական եղանակով:	Միջին
911	Բանալի 54	Լավ է աշխատում անկանխատեսելի հանգամանքներում:	Միջին
912		Հաղթահարում է հանդուրժողականություն պահանջող իրավիճակներին:	ՄԳ
913		Երբ կանգնում է ընտրության առջև, թե ինչպես արձագանքել տվյալ իրավիճակին, նա կարող է համատեղել երկու կամ ավելի մշակութային հեռանկարներ:	ՄԳ

914		Հանդուրժողականություն պահանջող իրավիճակների կամ խնդիրների հետ առնչվելիս հաղթահարում է մարտահրավերը:	ՄԳ
915		Արտահայտվում է, որ ընդունում է հստակության բացակայությունը:	ՄԳ
916		Վնորոշությունը/երկիմաստությունը հանդուրժելու պատրաստակամություն է արտահայտում:	ՄԳ
917		Իրեն հարմար է զգում իրեն անծանոթ հանգամանքներին հանդիպելիս:	ՄԳ
918	Բանալի 55	Արտահայտում է իր սեփական գաղափարները և արժեքները վիճարկելու ցանկություն:	Գերազանց
919	Բանալի 56	Վայելում է անորոշ/երկիմաստ խնդիրները հասցեագրելու մարտահրավերները:	Գերազանց
920	Բանալի 57	Վայելում է բարդ իրավիճակներից լուծում գտնելու զգացումը:	Գերազանց
921		Իրեն հարմարավետ է զգում զբաղվել հանդուրժողականություն պահանջող իրավիճակներով:	Գերազանց

Հմտություններ

10. Ինքնակրթվելու հմտություններ

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
1001	Բանալի 58	Ցույց է տալիս ուսուցանելու համար ռեսուրսներ հայտնաբերելու ունակություն (օրինակ՝ մարդիկ, գրքեր, ինտերնետ):	Բավարար
1002	Բանալի 59	Անհրաժեշտության դեպքում այլ մարդկանց շնորհիվ փնտրում է նոր տեղեկատվության պարզաբանումներ:	Բավարար
1003		Ավարտում է կրթական առաջադրանքները ինքնուրույն:	Բավարար
1004		Հայտնաբերում է, թե ինչը նա արդեն գիտի և ինչը չգիտի:	Բավարար
1005		Կարող է ինքնուրույն հայտնաբերել իր գիտելիքների բացերը:	ԲՄ
1006		Կարող է գտնել առաջադրանքը կատարելու համար համապատասխան տեղեկատվական աղբյուրներ:	ԲՄ
1007		Կարող է արդյունավետորեն տեղեկատվություն հավաքել՝ օգտագործելով մի շարք տարբեր մեթոդներ և աղբյուրներ:	ԲՄ
1008		Նոր տեղեկատվություն հայտնաբերելու համար արդյունավետորեն օգտագործում է համապատասխան գործիքներ և տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ:	ԲՄ
1009		Արտահայտում է ինքնուրույն կերպով տեղեկատվությունը հայթայթելու ունակությունը:	ԲՄ
1010		Տարբեր աղբյուրներում փնտրում է տեղեկություններ:	ԲՄ
1011		Ցանկություն է արտահայտում ինքնուրույն սովորել նորը:	ԲՄ
1012		Տեղեկատվություն հավաքելու միջոցով մշակում է իր սեփական գաղափարները:	ԲՄ
1013	Բանալի 60	Կարող է կերտել նոր թեմաներ նվազագույն վերահսկմամբ:	Միջին
1014	Բանալի 61	Կարող է գնահատել իր սեփական աշխատանքի որակը:	Միջին
1015		Կարող է գտնել իր անձնական և ակադեմիական կարիքներին և հետաքրքրություններին համապատասխան տեղեկատվություն:	Միջին

1016		Կարող է տեղեկատվական տեխնոլոգիաները արդյունավետորեն օգտագործել տեղեկատվության հասանելիության, հետազոտման, կազմակերպման և ինտեգրման համար:	Միջին
1017		Կարող է ինտեգրել կրթությունը տարբեր ուսուցման առարկաներ/ ոլորտներից:	Միջին
1018		Կարող է ինքնուրույն ընտրել ուսուցման կյուլթեր, ռեսուրսներ և գործողություններ:	ՄԳ
1019		Կարող է վերահսկել ուսումնական նպատակներին հասնելու իր սեփական առաջընթացը:	ՄԳ
1020		Փնտրում է սովորելու նոր հնարավորություններ:	ՄԳ
1021		Կրկնակի է ընթերցում նոր կյուլթը նախնական ընթերցումից հետո համոզվելու համար, որ այն ճիշտ է ընկալել:	ՄԳ
1022	Բանալի 62	Կարող է ընտրել ինֆորմացիայի ամենավստահելի աղբյուրներից կամ խորհուրդ տալ եղածից:	Գերազանց
1023	Բանալի 63	Ցույց է տալիս վերահսկելու, սահմանելու, առաջնահերթություն տալու և առաջադրանքները առանց անմիջական վերահսկողության կատարելու ունակություն:	Գերազանց
1024		Արդյունավետորեն կազմակերպում է սեփական ժամանակը ուսման ոլորտում իր նպատակներին հասնելու համար:	Գերազանց
1025		Կարող է ինքնուրույն գնահատել տեղեկատվական կամ խորհրդատվական աղբյուրի վստահելիությունը:	Գերազանց
1026		Վերահսկում է նոր տեղեկատվություն սովորելու սեփական առաջընթացը:	Գերազանց

11. Վերլուծական և քննադատական մտածողության հմտություններ

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
1101	Բանալի 64	Կարող է տարբերակել նոր և արդեն հայտնի տեղեկատվության նմանություններն ու տարբերությունները:	Բավարար
1102	Բանալի 65	Օգտագործում է ապացույցներ ի պաշտպանություն իր սեփական գաղափարների:	Բավարար

1103		Կարող է փաստարկի վերլուծությունից անել եզրակացություններ:	Բավարար
1104		Նախքան ընտրություն կատարելը կարող է վերլուծել իրավիճակը:	Բավարար
1105		Կարող է եզրակացությունների հանգել տեղեկատվության վերլուծությունից:	Բավարար
1106		Կարող է խնդիրները լուծել՝ օգտագործելով տրամաբանությունը:	Բավարար
1107		Կարող է համեմատել տարբեր գաղափարներ մեկ թեմայի շուրջ մտածելիս:	Բավարար
1108		Կարող է տարբերակել փաստերը կարծիքներից:	ԲՄ
1109		Կարող է փաստարկների և տեղեկատվության միջև կապեր ստեղծել:	ԲՄ
1110		Կարող է գնահատականներ տալ ապացույցների և փորձի հիման վրա:	ԲՄ
1111		Կարող է վերլուծել այլընտրանքային տեսակետները:	ԲՄ
1112		Օգտագործում է ավելի քան մեկ տեղեկատվական աղբյուր նախքան որոշում կայացնելը:	ԲՄ
1113		Կարող է օգտագործել ավելի քան մեկ տեղեկատվական աղբյուր նախքան որոշում կայացնելը:	ԲՄ
1114		Խնդրի հանդիպելիս փորձում է հասկանալ, թե ինչն է եղել դրա առաջացման պատճառը:	ԲՄ
1115		Կարող է քննադատորեն անդրադարձնալ անցյալի փորձին՝ հետագա առաջընթացի համար:	ԲՄ
1116		Ունակ է կառուցելու տրամաբանական և պաշտպանելի փաստարկ՝ ինչպես ի պաշտպանություն, այնպես էլ՝ ընդդեմ որոշակի մեկնաբանության:	ԲՄ
1117		Կարող է գնահատել փաստարկները, բողոքները և համոզմունքները:	ԲՄ
1118		Կարող է վերլուծվող նյութերի մեջ գտնել տրամաբանական հարաբերություններ:	ԲՄ
1119	Բանալի 66	Կարող է գնահատել այլ իրավիճակների հետ կապված ռիսկերը:	Միջին

1120	Բանալի 67	Ցույց է տալիս, որ մտածում է՝ արդյոք տեղեկատվությունը, որը ինքը օգտագործում է, ճիշտ է, թե ոչ:	Միջին
1121		Փաստարկը գնահատելիս կարող է վերլուծել ապացույցները:	Միջին
1122		Կարող է վերլուծել տարբեր տեսակետներ, այլ մշակույթներում հայտնաբերված արտադրանքը կամ փորձը:	Միջին
1123		Կարող է դատողություններ անել այն մասին, թե արդյոք վերլուծության ենթակա նյութերը համապատասխան են կամ օգտակար են, թե ոչ:	Միջին
1124		Կարող է տեղեկատվությունը գնահատել քննադատաբար:	Միջին
1125		Կարող է դատողություններ անել, թե արդյոք վերլուծության ենթակա նյութերը համոզիչ են, թե ոչ:	Միջին
1126		Կարող է տարբերակել համապատասխան և ոչ համապատասխան տեղեկատվությունը կամ ապացույցը:	Միջին
1127		Ցույց է տալիս, որ նա որոշում կայացնելուց առաջ հաշվի է առնում ռիսկերը և (կամ) ընտրության առավելությունները:	Միջին
1128		Կարող է վերլուծել նյութերը տրամաբանական կամ համակարգված եղանակով:	ՄԳ
1129		Նախքան որոշում կայացնելը առաջնահերթություն է տալիս տարբերակներին:	ՄԳ
1130		Դատողությունների համար օգտագործում է համոզիչ ապացույցներ:	ՄԳ
1131		Կարող է վարել բազմաթիվ տարբերակների վերաբերյալ ծախսօգուտ վերլուծություններ:	ՄԳ
1132		Նախքան որևէ որոշում կայացնելը կարող է վերլուծել ամբողջ առկա տեղեկատվությունը տարբեր ընտրությունների վերաբերյալ:	ՄԳ
1133		Ցույց է տալիս տեղեկատվության վերլուծության և գնահատման հարցում ճշգրտության վերաբերյալ հարգանքը:	ՄԳ
1134		Կարող է բացահայտել վերլուծվող նյութերում պատճառահետևանքային կապերը:	ՄԳ

1135		Կարող է դատողություններ անել, թե արդյոք վերլուծության ենթակա նյութերը ճիշտ են, ճշգրիտ են կամ վստահելի են, թե ոչ:	ՄԳ
1136		Կարող է քննադատաբար գնահատել այն անձանց գործողությունները, ովքեր ստանձնել են մարդու իրավունքները հարգելու, խթանելու և իրականացնելու պարտականությունը:	ՄԳ
1137		Կարող է քննել յուրաքանչյուր հնարավոր խնդրի լուծման հնարավոր արդյունքները:	ՄԳ
1138		Կարող է օգտագործել պատճառաբանական բազմաթիվ տարբերակներ (ինդուկտիվ, դեդուկտիվ և այլն) ըստ համապատասխանության:	ՄԳ
1139	Բանալի 68	Կարող է բացահայտել վերլուծվող նյութերի ցանկացած հակասություն կամ անհամապատասխանություն կամ տարբերություն:	Գերազանց
1140	Բանալի 69	Դատողություններ կատարելու համար կարող է օգտագործել բացահայտ կամ հստակեցված չափանիշներ, սկզբունքներ կամ արժեքներ:	Գերազանց
1141		Կարող է վերլուծել զանգվածային լրատվամիջոցներում (օրինակ՝ թերթեր, հեռուստացույց) քարոզչություն, կարծրատիպեր, անհանդուրժողականություն և ատելության խոսքեր տարածող մարդկանց դրդապատճառները, մտադրություններն ու օրակարգերը:	Գերազանց
1142		Կարող է վերլուծության արդյունքը միավորել կազմակերպված և համակարգված ձևով տրամաբանական ու պաշտպանական եզրակացություններ կառուցելու համար:	Գերազանց
1143		Խնդիրը լուծելիս նախքան որոշում կայացնելը, թե ինչպես վարվել, մտածում է ամենի մասին, ինչը կազմում է այդ խնդրի մասը:	Գերազանց
1144		Կարող է ստեղծել ուսումնասիրված տարրերի նոր սիկթեզներ:	Գերազանց
1145		Կարող է վերլուծել, թե ինչպես են մեկ ամբողջականության մասերը շփվում միմյանց հետ ամբողջական արդյունքի հասնելու համար:	Գերազանց

1146		Կարող է քննել ինչպես կարճաժամկետ, այնպես էլ երկարաժամկետ հեռանկարները:	Գերազանց
1147		Կարող է գնահատել այն նախադրյալներն ու ենթադրությունները, որոնց հանել վրա հիմնված են նյութերը:	Գերազանց

12. Լսելու և դիտարկելու հմտություններ

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
1201	Բանալի 70	Ուշադիր լսում է տարբեր կարծիքներ:	Բավարար
1202	Բանալի 71	Այլ մարդկանց ուշադրությամբ է լսում:	Բավարար
1203		Ակտիվորեն է լսում ուրիշներին:	Բավարար
1204		Ուշադրություն է դարձնում ոչ միայն, թե ինչ է ասվում, այլ ինչպես է ասվում:	ԲՄ
1205		Հիշում է այլ մարդկանց պահելաձևի մանրամասները:	ԲՄ
1206		Մեծ ուշադրություն է դարձնում այլ մարդկանց պահվածքին:	ԲՄ
1207	Բանալի 72	Դիտարկում է խոսակների ժեստերը և մարմնի լեզուն՝ հասկանալու դիմացինի ասածների իմաստը:	Միջին
1208	Բանալի 73	Կարող է ուշադիր լսել՝ վերծանելու համար դիմացինի խոսքերի իմաստը և մտադրությունը:	Միջին
1209		Դիտարկում է այլ մարդկանց մարմնի լեզուն հասկանալու համար, թե ինչ են փորձում ասել:	Միջին
1210		Երբ նա նորեկ է խմբում այլ երկրի մարդկանց հետ, նա փորձում է պարզել այդ խմբի կանոնները՝ զննելով նրանց վարքագիծը:	ՄԳ
1211		Մշակում է մայրենի լեզվով խոսողների լեզվական մոդելներ՝ (օրինակ՝ ինչպես են խնդրում, ներողություն խնդրում կամ բողոքում) ուշադիր զննելով նրանց վարքագիծը:	ՄԳ
1212		Օգտագործում է այլ մարդկանց ոչ խոսքային ակնարկները՝ բացահայտելու իրենց չարտահայտված մտքերը և մտահոգությունները:	ՄԳ
1213	Բանալի 74	Ուշադրություն է դարձնում, թե ինչ են մարդիկ ակնարկում, բայց չեն ասում:	Գերազանց

1214	Բանալի 75	Նկատում է, թե ինչպես են տարբեր մշակութային պատկանելիության մարդիկ միևնույն իրավիճակին տարբեր կերպ արձագանքում:	Գերազանց
1215		Չգուշորեն հետևում է այն մարդկանց վարքագծին, ովքեր այլ մշակութային պատկանելիություններ ունեն:	Գերազանց

13. Ապրումակցում

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
1301	Բանալի 76	Կարող է ճանաչել, երբ ուղեկիցը օգնության կարիք ունի:	Բավարար
1302	Բանալի 77	Արտահայտում է կարեկցանք այն բոլոր վատ երևույթների նկատմամբ, որոնք պատահել են այլ մարդկանց հետ:	Բավարար
1303		Արտահայտում է կարեկցանք այն մարդկանց նկատմամբ, ում հանդեպ անարդար են վարվել:	Բավարար
1304		Արտահայտում է կարեկցանք, երբ մարդիկ խնդիրներ են ունենում:	Բավարար
1305		Արտահայտում է կարեկցանք այն մարդու հանդեպ, ում վիրավորել են կամ վրդովեցրել:	Բավարար
1306		Չգում է, երբ այլոք նյարդայնանում են:	Բավարար
1307		Կարող է հասկանալ, երբ այլոց ձանձրացրել է:	Բավարար
1308		Ուշադրություն է դարձնում, թե ինչ են զգում այլ մարդիկ:	ԲՄ
1309		Կարող է նկարագրել, թե ինչ են զգում մարդիկ:	ԲՄ
1310		Տխրում է, երբ դիմացիկին վատ են վերաբերվում:	ԲՄ
1311		Կարեկցանք է արտահայտում այլ մարդկանց դժբախտությունների նկատմամբ:	ԲՄ
1312		Կարող է բացատրել, թե ինչու է ինչ-որ մեկը տխրում:	ԲՄ
1313	Բանալի 78	Փորձում է ավելի լավ հասկանալ իր ընկերներին՝ պատկերացնելով, թե ինչպես են իրերը ընկալվում նրանց տեսանկյունից:	Միջին
1314	Բանալի 79	Որոշումներ ընդունելիս հաշվի է առնում այլ մարդկանց զգացումները:	Միջին
1315		Կարող է ճշգրտորեն բացատրել այլ մարդկանց հույզերը, զգացումները և կարիքները:	Միջին

1316		Երբ խոսում է ինչ-որ մեկի հետ, փորձում է հասկանալ, թե նա ինչ է զգում:	Միջին
1317		Արտահայտում է իրեն դիմացինի կոշիկների մեջ դնելու կարողություն, երբ դիմացինը իրեն անհարմար է զգում:	Միջին
1318		Այն մարդկանց հանդեպ, ում օգտագործում են, արտահայտում է մտահոգություն:	Միջին
1319		Արտահայտում է ունակություն բացատրելու, թե ինչ են այլ մարդիկ զգում:	Միջին
1320		Կարեկցանք է արտահայտում իրենից ավելի քիչ հաջողակ մարդկանց հանդեպ:	Միջին
1321		Արտահայտում է համակրանք այն մարդու հանդեպ, ով ընկերներ չունի:	Միջին
1322		Կարող է հասկանալ, երբ անձը կարիք ունի հարմարավետության և հուզական աջակցության, նույնիսկ եթե այդ անձը բացահայտ չի ցուցադրել այն:	ՄԳ
1323		Արտահայտում է վրդովմունք, երբ ինչ որ մեկին հեռացնում են խմբից:	ՄԳ
1324		Երբ այլոք անտրամադիր են, նա տխրում է կամ մտահոգություն է արտահայտում նրանց հանդեպ:	ՄԳ
1325	Բանալի 80	Արտահայտում է այն տեսակետը, որ երբ նա մտածում է այլ երկրների մարդկանց մասին, նա կիսում է նրանց ուրախություն կամ տխրություն:	Գերազանց
1326	Բանալի 81	Ճշգրտորեն բացահայտում է մյուսների զգացումները, նույնիսկ երբ նրանք չեն ցանկանում ցույց տալ դրանք:	Գերազանց
1327		Կարող է նկարագրել այլ մարդկանց յուրահատուկ մտահոգությունները:	Գերազանց

14. Ճկունություն և հարմարվողականություն

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
1401	Բանալի 82	Փոխում է իր կարծիքը, եթե նրան խելամիտ փաստարկի միջոցով ակնարկում են, որ դա անհրաժեշտ է:	Բավարար
1402	Բանալի 83	Կարող է փոխել արդեն իսկ իր կողմից կայացված որոշումները, եթե այդ որոշումների հետևանքները մատնանշում են, որ դա անհրաժեշտ է:	Բավարար

1403		Անհրաժեշտության դեպքում հարմարեցնում է աշխատելանոցը:	Բավարար
1404		Հարմարեցնում է շփման ոճը անհրաժեշտության դեպքում այլ մարդկանց հետ ավելի արդյունավետորեն շփվելու համար:	Բավարար
1405		Փոխում է գաղափարը արտահայտելու եղանակը, երբ իրավիճակը այդպես է պահանջում:	Բավարար
1406		Իր վարքագիծը հարմարեցնում է նոր իրավիճակներին՝ հաշվի առնելով նախկին իրավիճակներից սովորած դասերը:	Բավարար
1407		Փոխում է հանձնարարություններ կատարելու եղանակը, երբ կատարման ընթացքում հանդիպում է խնդրի:	ԲՄ
1408		Հարմարվում է նոր իրավիճակների հետ ավելի շատ տեղեկություն հավաքելու միջոցով:	ԲՄ
1409		Նոր մարդկանց հեշտությամբ է հարմարվում:	ԲՄ
1410		Հարմարեցնում է իր պլանները փոփոխվող հանգամանքներին համապատասխան:	ԲՄ
1411		Խնդրի հանդիպելիս փորձում է տարբեր եղանակներով լուծել այն:	ԲՄ
1412		Եթե իրերը այնպես չեն դասավորվում, ինչպես նախապես պլանավորված էին հանել նպատակին հասնելու համար նա փոխում է իր գործողությունները:	ԲՄ
1413	Բանալի 84	Հարմարվում է նոր իրավիճակների հետ՝ օգտագործելով նոր հմտություններ:	Միջին
1414	Բանալի 85	Հարմարվում է նոր իրավիճակների հետ՝ կիրառելով գիտելիքը տարբեր եղանակով:	Միջին
1415		Փոխում է ինչ-որ մի բան կատարելու եղանակը նոր պատկերացումների լույսի ներքո:	Միջին
1416		Ցուցադրում է նոր մարդկանց հետ գործելու ճկունություն և հարմարվելու կարողություն:	Միջին
1417		Ցուցաբերում է ճկունություն խոչընդոտների հանդիպելիս:	Միջին
1418		Ճկուն է այլ մշակութային պատկանելիություն ունեցող մարդկանց հետ շփվելիս:	Միջին

1419		Կարող է փոխել սովորելու սեփական մարտավարությունները ըստ անրաժեշտության:	Միջին
1420		Հեշտությամբ է հարմարվում նոր իրավիճակների հետ:	Միջին
1421		Ողջունում է նոր և անսովոր իրավիճակներ:	Միջին
1422		Արդյունավետորեն է հարմարվում փոփոխության հետ:	Միջին
1423		Հեշտությամբ է հարմարվում նոր մշակութային միջավայրի հետ:	ՄԳ
1424		Ունակ է հաղթահարելու հուզմունքը, անհանգստությունը և անապահովության զգացումը տարբեր մշակութային պատկանելիություն ունեցող անձնանց հանդիպելիս և շփվելիս:	ՄԳ
1425		Այլ մշակութային պատկանելիության մարդկանց հետ շփվելիս, լավագույն կերպով օգտագործում է նրանց հատուկ ժեստերը:	ՄԳ
1426		Լավ է հարմարվում տարբեր պահանջներին և համատեքստերին:	ՄԳ
1427		Կարող է հարմարեցնել իր սովորական մտածելակերպը կարիքների և հանգամանքների հետ:	ՄԳ
1428		Կարող է հարմարվել տարբեր մշակութային ոճերին և պահելաձևին:	ՄԳ
1429		Վերահսկում է իր սեփական հույզերը՝ պահպանելով հեռանկարային իրերը:	ՄԳ
1430	Բանալի 86	Ընդունում է մշակութային այլ թիրախային խմբերի սոցիալ-մշակութային սովորույթները այդ խմբերի անդամների հետ շփվելիս:	Գերազանց
1431	Բանալի 87	Կարող է փոփոխել իր սեփական պահելաձևը՝ հարմարեցնելով այլ մշակույթների հետ:	Գերազանց
1432		Լինելով իր սեփական մշակույթի կրող, նա իրեն նույնքան հարմար է զգում մեկ կամ ավելի մշակույթներում:	Գերազանց
1433		Կարող է օգտագործել համապատասխան ռազմավարություններ այլ երկրի մշակույթին հարմարվելու համար:	Գերազանց

15. Լեզվական, հաղորդակցական և բազմալեզու հմտություններ

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
1501	Բանալի 88	Կարող է արտահայտել խնդրի վերաբերյալ իր մտքերը:	Բավարար
1502	Բանալի 89	Խոսակցին խնդրում է մեկ անգամ ևս կրկնել իր միտքը, եթե իր համար հասկանալի չի եղել:	Բավարար
1503		Խոսելիս փորձում է նայել զրուցակցի աչքերին:	Բավարար
1504		Օգտագործում է ժեստեր՝ որպես միմյանց հասկանալու միջոց:	Բավարար
1505		Կարող է մատչելի կերպով ներկայացնել իր ասելիքը:	Բավարար
1506		Հարցեր է տալիս խոսակցությանը ներգրավվելու համար:	ԲՄ
1507		Իր ասածը շեշտելու համար օգտագործում է մարմնի լեզուն:	ԲՄ
1508		Հավատացնում է, որ իր համար ընդունելի է դիմացինի մտքերը:	ԲՄ
1509		Իր սեփական շփումները պարզեցնելով հասնում է մյուսների հետ լավ շփումների:	ԲՄ
1510		Կարող է նկատել, որ երկու մարդիկ նույն են ցանկանում ասել, բայց տարբեր ձևերով:	ԲՄ
1511		Երբ հաղորդակցման հետ կապված խնդիրներ են ծագում, շատ հաճախ գտնում է դրանք շրջանցելու եղանակները (օրինակ՝ ժեստերի, կրկին բացատրելու, պարզեցնելու եղանակով):	ԲՄ
1512		Իր ձեռքերն է օգտագործում՝ արտահայտելու, թե ինչ է ցանկանում ասել:	ԲՄ
1513	Բանալի 90	Հարցեր է տալիս, որով ցանկանում է ցույց տալ, որ հասկանում է այլ մարդկանց իրավիճակը:	Միջին
1514	Բանալի 91	Կարող է արագ յուրացնել քաղաքավարությունը այլ լեզվով արտահայտելու տարբեր ձևեր:	Միջին
1515		Կարող է համոզել և բանակցել այլ մարդկանց հետ:	Միջին
1516		Համոզվում է, որ իր մտքերը հասկացվում են ճիշտ այնպես, ինչպես ի նկատի է ունեցել:	Միջին

1517		Կարող է հասկանալ, երբ է անձը լսում իրեն առանց ըմբռնելու, թե ինչ է ասում:	Միջին
1518		Անորոշ/երկիմաստ հաղորդակցությունների դեպքում նա կարող է պարզեցնել կամ գործել այլ կերպ հաջողության հասնելու համար:	Միջին
1519		Կարող է հարմարեցնել և փոփոխել իր սեփական լեզվական և հաղորդակցման ոճը՝ օգտագործելով իր զրուցակցին համապատասխան հաղորդակցական միջոցները:	ՄԳ
1520		Միջմշակութային տիրույթում կարող է հաղորդակցվել հմտորեն և արդյունավետորեն:	ՄԳ
1521		Կարող է վստահ լինել, որ նախքան պատասխանելը ինքը հասկանում է, թե ինչ է դիմացինը իրեն ասում:	ՄԳ
1522		Ձևակերպում է դիմացինի արտահայտած միտքը այլ կերպ՝ վստահ լինելու համար, որ ինքը հասկացել է նրան:	ՄԳ
1523		Կարող է կառավարել հաղորդակցման մեջ անհասկացությունները՝ իրեն չհասկացված հաղորդակցությունների մասով ներկայացնելով վերափոխումներ, կրկնություններ կամ պարզաբանումներ:	ՄԳ
1524		Կարող է հասկանալ առնվազն մեկ այլ տարբեր սոցիալական խմբի կամ մշակույթի լեզվական արտահայտչամիջոցի տարբեր եղանակը:	ՄԳ
1525		Համապատասխանորեն և նրբանկատորեն կարող է պարզաբանման համար հարցեր ուղղել այն դեպքում, երբ դիմացինի մոտ նկատելի է լեզվային և մարմնի լեզվի կողմից հաղորդագրությունների անհամապատասխանություն:	ՄԳ
1526	Բանալի 92	Կարող է միջմշակութային շփումների ժամանակ միջնորդ հանդիսանալ լեզվականորեն չթարգմանության, մեկնաբանության կամ բացատրության միջոցով:	Գերազանց
1527	Բանալի 93	Կարող է հմտորեն խուսափել միջմշակութային անհասկացություններից:	Գերազանց
1528		Կարող է հարմարվել միջմշակութային հաղորդակցության պահանջներին՝ օգտագործելով մեկ ընդանուր լեզու մեկ այլ լեզուն հասկանալու համար:	Գերազանց

1529		Կարող է ճանաչել հաղորդակցության համագումարը, որը կիրառվում է առնվազն մեկ այլ սոցիալական խմբում կամ մշակույթում:	Գերազանց
1530		Լեզվական և մշակութային առումով բացի իր մայրենի լեզվից տիրապետում է առնվազն մեկ այլ օտար լեզվի և մշակույթի:	Գերազանց

16. Համագործակցային հմտություններ

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
1601	Բանալի 94	Խմբի այլ մարդկանց հետ կառուցում է դրական հարաբերություններ:	Բավարար
1602	Բանալի 95	Խմբային աշխատանքների դեպքում կատարում է խմբային աշխատանքներում իր պարտականությունը:	Բավարար
1603		Այլ մարդկանց հետ կարող է աշխատել արդյունավետ և հարգալից կերպով:	Բավարար
1604		Ունակ է լինել խմբային խաղացող:	Բավարար
1605		Այլ մարդկանց հետ կարող է աշխատել դրական կերպով:	Բավարար
1606		Այլ մարդկանց հետ կիսում է սեփական մտքերը և ռեսուրսները:	Բավարար
1607		Խմբային աշխատանքների ժամանակ այլ խմբի անդամների նկատմամբ արտահայտում է իր երախտագիտությունն ու գնահատանքը:	ԲՄ
1608		Լավ է ստացվում այլ մարդկանց հետ աշխատելը:	ԲՄ
1609		Խմբային աշխատանքների ժամանակ գործում է խմբային որոշումների և գործունեությանը համապատասխան:	ԲՄ
1610		Խմբային աշխատանքների ժամանակ խմբի այլ անդամներին արդյունավետորեն կարող է արտահայտել իր համոզմունքներն ու կարծիքը:	ԲՄ
1611		Արդյունավետորեն համագործակցում է այլ մարդկանց հետ:	ԲՄ
1612		Համատեղ աշխատանքի համար ընդունում է համատեղ պատասխանատվություն:	ԲՄ
1613		Անհրաժեշտության դեպքում կարող է մյուսներին օգնել իրենց աշխատանքներում:	ԲՄ

1614		Արդյունավետ խմբային աշխատող է:	ԲՄ
1615	Բանալի 96	Աշխատում է ստեղծել համաձայնություն խմբի նպատակներին հասնելու համար:	Միջին
1616	Բանալի 97	Խմբային աշխատանքների ժամանակ մյուսներին տեղեկացնում է ցանկացած համապատասխան կամ օգտակար տեղեկատվության մասին:	Միջին
1617		Մեկ ուրիշին կարող է օգնել դառնալ խմբի անդամ:	Միջին
1618		Արդյունավետորեն է մասնակցում խմբի հանդիպումներին:	Միջին
1619		Պրոակտիվ կերպով կիսում է օգտակար տեղեկատվությունը/ գիտելիքը մյուսների հետ:	Միջին
1620		Հետևողականորեն լավ մասնակցություն է ունենում խմբային գործունեության մեջ:	Միջին
1621		Խմբային աշխատանքների ժամանակ խմբի անդամներին խրախուսում է արտահայտելու իրենց տեսակետները և կարծիքները:	ՄԳ
1622		Խմբային աշխատանքների ժամանակ ստանձնում է տարատեսակ դերեր:	ՄԳ
1623		Խնդրի հանդիպելիս մյուսների հանդեպ այնպես է վարվում, որ նրանք իրենց հարմարավետ զգան խմբում:	ՄԳ
1624		Խմբային աշխատանքներում օգնում է մյուսներին մոտիվացնել՝ խրախուսելով նրանց մասնակցությունը:	ՄԳ
1625		Հետևողականորեն աշխատում է մյուսների հետ հասնելու նպատակներին և առաջադրանքների կատարմանը:	ՄԳ
1626		Կարող է խմբային նպատակներ սահմանել:	ՄԳ
1627		Կարող է խմբի մյուս անդամներին մոտիվացնել համագործակցել և օգնել մեկը մյուսին խմբային նպատակներին հասնելու համար:	ՄԳ
1628		Խմբային աշխատանքների դեպքում միջևորդում և օգտագործում է մյուս անդամների հմտությունները, մտքերը և կարծիքները:	ՄԳ
1629	Բանալի 98	Խմբի անդամների շրջանում ոգևորություն է առաջացնում ընդհանուր նպատակների իրականացման համար:	Գերազանց

1630	Բանալի 99	Մյուսների հետ աշխատելիս աջակցում է մյուս մարդկանց՝ անկախ տեսակետների տարբերությունից:	Գերազանց
1631		Հնարավորություններ է փնտրում մյուս մարդկանց հետ համատեղ աշխատելու համար:	Գերազանց
1632		Այլ աշխատանք կատարելու պարագայում փորձում է մյուսներին նույնպես ներգրավել իր աշխատանքների մեջ:	Գերազանց
1633		Կարող է համոզել խմբի այլ անդամներին կիսելու իրենց ունեցած համապատասխան գիտելիքը, փորձը կամ փորձառությունը:	Գերազանց
1634		Մյուսներին ներգրավում է նախագծման և գործողության պլանավորման գործընթացում՝ ստանձնել իրենց հանձնառությունը:	Գերազանց

17. Հակամարտությունների կարգավորման հմտություններ

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
1701	Բանալի 100	Հակամարտող կողմերի հետ կարող է հարդրակցվել հարգալից եղանակով:	Բավարար
1702	Բանալի 101	Կարող է հակամարտությունները հարթեցնելու համար տարբերակներ գտնել:	Բավարար
1703		Մյուսների հետ է աշխատում հակամարտությունները հարթեցնելու համար:	Բավարար
1704		Ցույց է տալիս իր կարողությունը առաջարկելու գործնական լուծումներ հակամարտություններին:	ԲՄ
1705		Կարող է լսել հակամարտող կողմերին հայտնաբերելու ընդհանուր հետաքրքրություններ:	ԲՄ
1706		Աշխատում է հարթեցնել հակամարտությունները՝ իր հարգանքը արտահայտելով մյուսների կարծիքների նկատմամբ:	ԲՄ
1707		Մյուսներին օգնում է որոշել, թե ինչպես հարթեցնել տարաձայնությունները:	ԲՄ
1708		Հակամարտությունը հարթեցնելու նպատակով կարող է խրախուսել մյուսներին ակտիվորեն լսել և բաց քննարկումներ անել:	ԲՄ

1709		Հակամարտության մեջ գտնվող մարդկանց կարող է համապատասխան մոտեցումներ ցուցաբերել:	ԲՄ
1710	Բանալի 102	Կարող է օգնել մյուսներին հարթել տեղի ունեցած հակամարտությունը՝ հրավիրելով իրենց ուշադրությունը հասկանալու հասանելի տարբերակները:	Միջին
1711	Բանալի 103	Կարող է հակամարտության կողմերին խրախուսել ակտիվորել լսել մեկը մյուսին և միմյանց հետ կիսել իրենց խնդիրներ և մտահոգություններ:	Միջին
1712		Գտնում է հակամարտությունները հարթեցնելու երկկողմանի շահավետ լուծումներ:	Միջին
1713		Հեշտացնում է հակամարտող կողմերի միջև շփումը, ովքեր նախկինում չէին կարողացել լուծել իրենց միջև տարբերությունները:	Միջին
1714		Կարող է օգտագործել բանակցային հմտությունները՝ հակամարտությունները հարթեցնելու նպատակով:	Միջին
1715		Կարող է օգնել ընդհարման մեջ գտնվող կողմերին գտնել մեկ ընդանուր ելակետ, որի վրա կարող են կառուցել իրենց փաստարկները:	Միջին
1716	Բանալի 104	Պարբերաբար նախաձեռնում է հաղորդակցություն՝ օգնելու լուծել միջանձային հակամարտությունները:	Գերազանց
1717	Բանալի 105	Կոնֆլիկտային իրավիճակներում կարող է արդյունավետորեն վարվել մյուս մարդկանց հուզական սթրեսների, անհանգստությունների և անապահովության զգացումի հետ:	Գերազանց
1718		Կարող է առաջնորդել հակամարտող կողմերին համաձայնության գալ իրենց հակամարտությունը հարթելու օպտիմալ և երկկողմանի ընդունելի լուծումների շուրջ:	Գերազանց
1719		Հակամարտությունները լուծելիս հետևողականորեն կենտրոնանում է առկա հարցերի վրա և խուսափում է թույլատրել երկրորդական կամ անտեղի խնդիրներին միջամտելու արդյունքին:	Գերազանց
1720		Կարող է զտել հակամարտությունների հնարավոր փոխզիջումներ կամ լուծումներ:	Գերազանց

Գիտելիք և քննադատական մտածողություն

18. Ինքնաճանաչողություն և ինքնաքննադատական ընկալում

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
1801	Բանալի 106	Կարող է նկարագրել իր սեփական շարժառիթները:	Բավարար
1802	Բանալի 107	Կարող է նկարագրել, թե ինչպես են իր սեփական մտքերը և հույզերը ազդում իր վարքագծի վրա:	Բավարար
1803		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ իր սեփական շարժառիթներին, կարիքներին և նպատակներին:	ԲՄ
1804		Կարող է բացատրել, թե ինչպես են իր սեփական հատկանիշները տարբեր իրավիճակներում ազդում իր վարքագծի վրա:	ԲՄ
1805	Բանալի 108	Կարող է իր սեփական արժեքներին և համոզմունքներին անդրադառնալ քննադատաբար:	Միջին
1806	Բանալի 109	Տարբեր տեսանկյուններից ինքն իրեն կարող է անդրադառնալ քննադատաբար:	Միջին
1807		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ, թե ինչպես են մարդիկ ընկալում իրեն:	ՄԳ
1808		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ, թե ինչպես են իր սեփական մտքերն ու հույզերը ազդում իր պահելաձևի վրա:	ՄԳ
1809		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ իր սեփական աշխարհայացք(ներ)ի վրա:	ՄԳ
1810	Բանալի 110	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ իր սեփական նախապաշարմունքներին և կարծրատիպերին և թե ինչ է ընկած նրանց հիմքում:	Գերազանց
1811	Բանալի 111	Տարբեր իրավիճակներում կարող է քննադատաբար անդրադառնալ իր սեփական հույզերին և զգացմունքներին:	Գերազանց
1812		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ իր սեփական ազգային պատկանելիության ազդեցությանը իր դատողությունների վրա:	Գերազանց

1813		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ այն գործոններին, որոնք ազդել են իր սեփական միջանձնային զարգացման վրա:	Գերազանց
------	--	---	----------

19. Լեզվի և հաղորդակցման միջոցների իմացություն և քննադատական ընկալում

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
1901	Բանալի 112	Կարող է բացատրել, թե ինչպես ձայնի երանգը, տեսողական կապը և մարմնի լեզուն կարող են օգնել հաղորդակցմանը:	Բավարար
1902	Բանալի 113	Կարող է բացատրել սոցիալական ազդեցությունը և հետևանքները տարբեր հաղորդակցման ոճ ունեցող մարդկանց վրա:	Միջին
1903	Բանալի 114	Կարող է բացատրել, թե ինչպես են երբեմն սոցիալական հարաբերությունները ծածկագրված կերպով հանդես գալիս լեզվական ձևերի մեջ, որոնք օգտագործվում են հաղորդակցման ժամանակ (օրինակ՝ ողջունելիս, դիմելաձևերի մեջ, բացականչական արտահայտությունների ժամանակ) :	Միջին
1904		Կարող է բացատրել, թե ինչպես են լեզվական տարբեր ձևերը օգտագործվում տարբեր իրավիճակներում և ենթատեքստերում:	Միջին
1905		Կարող է քննադատաբար նշել, թե ինչպես տարբեր հաղորդակցման ոճերը կարող են հաղորդակցության անկման պատճառ հանդիսանալ:	Միջին
1906		Կարող է բացատրել տարբեր հաղորդակցման սովորույթներ, որոնք առկա են մեկ կամ մի քանի սոցիալական խմբի կամ մշակույթի կողմից կիրառելի են:	Միջին
1907		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ, թե ինչպես կարող են տարբեր ունկնդիրներ ընկալել միևնույն տեղեկատվության տարբեր իմաստները:	Միջին
1908		Կարող է նկարագրել մի քանի հնարավոր արդյունքներ, թե ինչպիսի ազդեցություն կարող է ունենալ տարբեր լեզվական ոճերի օգտագործումը սոցիալական և աշխատանքային իրավիճակներում:	Միջին

1909		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ, թե ինչպես կարող է միջմշակույթային հաղորդակցությունը ազդել տարբեր մշակույթային պատկանելիություն ունեցող անձանց հարաբերությունների վրա:	ՄԳ
1910		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ, թե ինչպես սեփական ենթադրությունները, կանխակալ կարծիքը, ընկալումները, համոզմունքները և դատողությունները կախված են կոնկրետ լեզվից, որով անձը խոսում է:	ՄԳ
1911		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ սոցիալական և աշխատանքային իրավիճակներին և թե ինչպիսի ազդեցություն կարող է ունենալ տարբեր լեզվական ոճերի օգտագործումը այդ իրավիճակներում:	ՄԳ
1912	Բանալի 115	Կարող է բացատրել, թե ինչու այլ մշակույթային պատկանելիություն ունեցող մարդիկ կարող են հետևել տարբեր բանավոր և ոչ-բանավոր խոսքի սովորույթների, որոնք իրենց տեսանկյունից իմաստալից են:	Գերազանց
1913	Բանալի 116	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ տարբեր հաղորդակցական սովորույթներին, որոնք օգտագործվում են մեկ կամ մի քանի սոցիալական կամ մշակույթային խմբերի կողմից:	Գերազանց

20Ա. Գիտելիք և աշխարհի քննադատական ընկալում. քաղաքականություն, օրենք, մարդու իրավունքներ

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
2001	Բանալի 117	Կարող է բացատրել հիմնական քաղաքական գաղափարներ՝ ներառյալ ժողովրդավարություն, ազատություն, քաղաքացիություն, իրավունքներ և պարտականություններ:	Բավարար
2002	Բանալի 118	Կարող է բացատրել, թե ինչու յուրաքանչյուր ոք պատասխանատվություն ունի հարգելու մյուսների մարդու իրավունքները:	Բավարար
2003		Կարող է բացատրել հիմնական իրավական հասկացություններ, ներառյալ՝ արդարադատություն, հավասարություն, օրենքների և կարգավորումների անհրաժեշտություն և իրավունքի գերակայություն:	Բավարար

2004		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ մարդու իրավունքների գաղափարներին:	Բավարար
2005		Կարող է նկարագրել մարդու իրավունքների վերաբերյալ պետությունների պարտականությունները:	ԲՄ
2006	Բանալի 123	Կարող է բացատրել մարդու իրավունքների համընդհանուր, անքակտելի և անբաժանելի բնույթը:	Միջին
2007	Բանալի 124	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության, խաղաղության և անվտանգության միջև կապին՝ համաշխարհայինացված աշխարհում:	Միջին
2008	Բանալի 125	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ մարդու իրավունքների խախտումների արմատներին, ներառյալ՝ մարդու իրավունքների խախտման գործընթացում կարծրատիպերի և նախապաշարմունքների դերին:	Միջին
2009		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ մարդու իրավունքների մարտահրավերներին, որոնք առկա են իր սեփական համայնքում կամ հասարակության մեջ:	Միջին
2010		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ իր սեփական պետության մեջ մարդու իրավունքների խնդիրներին և/կամ շարժումներին:	Միջին
2011		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ մարդու իրավունքներին՝ որպես արժեքային համակարգ և նրա սերտ հարաբերությանը այլ բարոյական, էթիկական կամ կրոնական արժեքային համակարգերի հետ:	ՄԳ
2012	Բանալի 130	Կարող է նկարագրել տարբեր եղանակներ, որոնցով քաղաքացիները կարող են ազդել քաղաքականության վրա:	Գերազանց
2013	Բանալի 131	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ մարդու իրավունքների փոփոխական բնույթին և տարբեր աշխարհամասերում մարդու իրավունքների շարունակական զարգացմանը:	Գերազանց
2014		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ ժողովրդավարական քաղաքական գործընթացների բնույթին և նպատակներին:	Գերազանց
2015		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ օրենքի բնույթին և նպատակներին:	Գերազանց

20Բ. Գիտելիք և քննադատական ընկալում. մշակույթ, մշակույթներ, կրոն

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
2016	Բանալի 119	Կարող է բացատրել հիմնական մշակութային փորձերը (օրինակ՝ ուտելու սովորույթները, ողջունելու սովորույթները, մարդկանց դիմելու եղանակները, քաղաքավարության կանոնները) մեկ այլ մշակույթում:	Բավարար
2017	Բանալի 120	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ իր սեփական աշխարհայացքին որպես բազմաթիվ աշխարհայացքներից մեկին:	Բավարար
2018		Կարող է բացատրել մի քանի տարբեր մշակույթներ, մասնավորապես՝ արժեքներ, սովորույթներ և հմտություններ, որոնք հատուկ են այդ մշակույթներում:	Բավարար
2019		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ, թե ինչպես միջմշակութային շփումները կարող են ազդել իրավիճակների և երևույթների վրա:	ԲՄ
2020		Կարող է բացատրել տարբեր կրոնական ավանդույթներում առկա ընդհանրություններն ու տարբերությունները:	ԲՄ
2021	Բանալի 126	Կարող է բացատրել ընդհանրացման վտանգները՝ անհատի պահելածևը տարածելու ամբողջ մշակույթի վրա:	Միջին
2022	Բանալի 127	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ կրոնական սիմվոլներին, արարողություններին և լեզվի կրոնական օգտագործմանը:	Միջին
2023		Կարող է բացատրել, թե ինչու բոլոր մշակութային խմբերում կան անհատներ, ովքեր դիմադրում են և մարտահրավեր են նետում ավանդույթի իմաստի վրա:	Միջին
2024		Կարող է արդյունավետորեն անդրադառնալ հասարակությունում և հանրային կյանքում կրոնական կամ ոչ կրոնական համոզմունքներին:	Միջին
2025		Կարող է բացատրել, թե ինչու են բոլոր մշակութային խմբերը անընդհատ զարգանում և փոփոխվում:	ՄԳ
2026		Կարող է բացատրել, թե ինչու են բոլոր մշակութային խմբերը ներսում փոփոխական, բազմազան և տարասեռ:	ՄԳ

2027		Կարող է բացատրել մշակույթների մեջ պատահող պահելաձևերի փոփոխականությունը:	ՄԳ
2028		Կարող է վերլուծել մշակույթների մեջ պատահող պահելաձևերի փոփոխականությունը:	ՄԳ
2029		Կարող է քննադատորեն անդրադառնալ, թե ինչպես են իշխանությունը կառուցում և մշակութային խմբերի ներսում խտրական փորձեր գործում՝ սահմանափակելու խմբի թույլ անդամների հնարավորությունները:	ՄԳ
2030		Կարող է նկարագրել որոշակի կրոնական ավանդույթների պատմության հիմնական կողմերը:	ՄԳ
2031		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ այն փաստին, որ կրոնների անհատական արտահայտչական միջոցները, ամենայն հավանականությամբ տարբերվում են բազմաթիվ ձևերով, քան դրանք ներկայացված են ստանդարտ դասագրքերում:	ՄԳ
2032		Հասկանում է տվյալ կրոնական ավանդույթների հիմնական տեքստերն ու վարդապետությունները:	ՄԳ
2033		Կարող է նկարագրել տվյալ կրոնին պատկանող անհատի հավատքի, արժեքների, փորձի և փորձառության հիմնական առանձնահատկությունները:	ՄԳ
2034		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ կրոնական հավատացյալների հավատքներին, արժեքներին, փորձին և փորձառությանը:	ՄԳ
2035	Բանալի 132	Կարող է բացատրել, թե ինչու չկան մշակութային խմբեր, որոնք կունենան հաստատուն բնորոշ առանձնահատկություններ:	Գերազանց
2036	Բանալի 133	Կարող է բացատրել, թե ինչու բոլոր կրոնական խմբերը մշտապես զարգանում և փոփոխվում են:	Գերազանց
2037		Կարող է բացատրել համոզմունքների ներքին բազմազանությունը և փորձառությունը, որը գոյություն ունի անհատական կրոններում:	Գերազանց

**20 Գ. Գիտելիք և քննադատական ընկալում.
պատմություն, լրատվամիջոցներ, տնտեսություն,
շրջակա միջավայր, կայուն զարգացում**

Թիվ	Բանալի N.	Բնութագրիչ	Դասակարգում
2038	Բանալի 121	Կարող է գնահատել հասարակության ազդեցությունը բնական աշխարհի, օրինակ՝ ազգաբնակչության աճի, ազգաբնակչության զարգացման, ռեսուրսների սպառման առումով:	Բավարար
2039	Բանալի 122	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ շրջակա միջավայրի վնասի հետ կապված բոլոր ռիսկերին:	Բավարար
2040		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ համաշխարհային համայնքի՝ շրջակա միջավայրի փոխկապակցվածությանը:	Բավարար
2041		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ կայուն ապագայի համար անհրաժեշտ արժեքներին, վարքագծին և ապրելակերպին:	Բավարար
2042		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ պատասխանատու սպառման անհրաժեշտությանը:	Բավարար
2043		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ այն եղանակներին, որոնց միջոցով քաղաքացիները և կառավարությունները կարող են աջակցել շրջակա միջավայրի պահպանությանը:	Բավարար
2044		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ համաշխարհային անհավասարություններին:	Բավարար
2045	Բանալի 128	Կարող է նկարագրել քարոզչության ազդեցությունը ժամանակակից աշխարհում:	Միջին
2046	Բանալի 129	Կարող է բացատրել, թե ինչպես մարդիկ կարող են իրենք իրենց պահպանել և պաշտպանել քարոզչությունից:	Միջին
2047		Կարող է բացատրել՝ ինչ է քարոզչությունը:	Միջին
2048		Կարող է բացատրել, թե ինչն է մարդկանց քարոզչության նկատմամբ խոցելի դարձնում:	Միջին
2049	Բանալի 134	Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ, թե ինչպես են շատ հաճախ պատմությունները ներկայացվում և մատուցվում էթնոկենտրոն տեսանկյունից:	Գերազանց

2050	Բանալի 135	Կարող է բացատրել ազգային տնտեսությունները և ինչպես են տնտեսական և ֆինանսական գործընթացները ազդում հասարակության գործունեության վրա:	Գերազանց
2051		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ պատմության ոչ կայուն բնույթին և ինչպես են անցյալի մեկնաբանությունները տարբերվում ժամանակի ընթացքում և մշակույթից մշակույթ:	Գերազանց
2052		Կարող է տարբեր տեսանկյուններից քննադատաբար անդրադառնալ պատմական ուժերի և գործոնների մասին ձևավորված ժամանակակից աշխարհում տարբեր պատմություններին:	Գերազանց
2053		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ, թե ժամանակի ընթացքում ինչպես է քաղաքացիության գաղափարը զարգացել տարբեր մշակույթներում տարբեր ձևերով:	Գերազանց
2054		Կարող է ընդգծել ժամանակակից աշխարհում ձևավորված պատմական ուժերի և գործոնների մասին տարբեր պատմությունները տարբեր տեսանկյուններից:	Գերազանց
2055		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ պատմության ուսումնասիրությունների գործընթացին:	Գերազանց
2056		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ համաշխարհայնացման հետ կապված էթիկական հարցերին:	Գերազանց
2057		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ համաշխարհային համայնքի տնտեսական փոփոխապակցվածությանը:	Գերազանց
2058		Կարող է քննադատաբար անդրադառնալ տնտեսական, սոցիալական, քաղաքական և շրջակա միջավայրի գործընթացների միջև կապերին:	Գերազանց
2059		Կարող է բացատրել, թե ինչպիսի ազդեցություն կարող են անհատական ընտրությունները, քաղաքական գործողությունները և սպառման եղանակները ունենալ աշխարհի մյուս մասերի վրա:	Գերազանց

Գլուխ 3

Բնութագրիչների մշակման, ստուգման և դասակարգման գործընթացը

Կոմպետենցիաների կողմնորոշիչ շրջանակի բնութագրիչների մշակման ոգեշնչման հիմնական աղբյուր է հանդիսացել Նախկինում կատարված՝ Լեզուների իմացության համաեվրոպական համակարգի (ԼԻԻՅ) բնութագրիչների մշակման աշխատանքները:

Հաշվի առնելով ԼԻՅԻ-ի բնութագրիչների մշակման հաջող փորձը, կարողունակությունների ձևավորման, ստուգման և դասակարգման նույնանման գործընթաց ձեռնարկվեց սույն Շրջանակի համար: Այս գործընթացը բաղկացած էր հետևյալ փուլերից՝

1. Սահմանել չափանիշներ բնութագրիչները ձևակերպելու համար:
2. Կազմել Նախնական բնութագրիչների մեծ շտեմարան:
3. Ընտրել բնութագրիչներ՝ հիմնվելով փորձագետների և կրթության ոլորտի մասնագետների գնահատականների վրա:

4. Փորձարկել ընտրված բնութագրիչները Եվրոպայի տարբեր կրթական համակարգերում:
5. Դասակարգել բնութագրիչները ըստ փորձառության տարբեր աստիճանների:

Որոշել բնութագրիչները ձևակերպելու չափանիշները

- i. ԼԻՅՅ-ի փորձի հիման վրա, սահմանվել են հետևյալ արդիական չափանիշները՝ բնութագրիչները ձևավորելու համար. **Չակիրճություն**՝ բնութագրիչները պետք է ձևակերպված լինեն հակիրճ, այլ ոչ թե երկար, իդեալականը՝ ոչ ավել, քան 25 բառ :
- ii. **Դրականություն**՝ յուրաքանչյուր բնութագրիչ պետք է արտահայտի կարողություն՝ դրական շարադրմամբ (օրինակ՝ կարող է, արտահայտում է, աջակցում է) և ոչ բացասական շարադրմամբ (օրինակ՝ չի կարող, չի հաջողվում, սահմանափակ է) : Սա հնարավորություն կընձեռի ուսուցչին ասելու. <<Այո, այս անհատը կարող է անել այս (արժեք, վերաբերմունք, հմտություն, գիտելիքներ, ընկալում)>> կամ <<Ոչ, այս անհատը չի կարող անել այս/չունի այս (արժեք, վերաբերմունք, հմտություն, գիտելիքներ, ընկալում)>> :
- iii. **Չստակություն**՝ յուրաքանչյուր բնութագրիչ պետք է լինի պարզ և ծանրաբեռնված չլինի ծածկալեզվով և շարադրված լինի համեմատաբար պարզ քերականությամբ:
- iv. **Անկախություն**՝ յուրաքանչյուր բնութագրիչ պետք է մյուս բոլոր բնութագրիչներից անկախ/ինքնուրույն լինի : Այլ բառերով, յուրաքանչյուր բնութագրիչ չի կարող իմաստ ունենալ միայն խմբում այլ բնութագրիչների ձևավորման համեմատ: Այս պատճառով, բնութագրիչներում խուսափել են նույն հայտարարությունը բազմիցս օգտագործել խումբ կազմելու համար՝ հայտարարությունների մեջ պարզապես փոխարինելով որակավորող բառը կամ արտահայտությունը (օրինակ՝ աղքատ, չափավոր/լավ, մի քանի/որոշ/շատ/առավել, բավականին լայն/շատ լայն), ինչը կնշանակեր, որ իրերը միմյանցից անկախ չեն :
- v. **Որոշակիություն**՝ Յուրաքանչյուր բնութագրիչի համար անհրաժեշտ էր նաև նկարագրել հստակ վարքագծեր կամ ձեռքբերումներ, որոնք կարող էին մատնանշել, թե արդյոք համապատասխան արժեքը/ վերաբերմունքը/ հմտությունը/գիտելիքը / ընկալումը յուրացվել են անհատի կողմից:

Ձևավորել նախնական բնութագրիչների մեծ խումբ

Օգտագործվել են մի շարք սկզբնաղբյուրներ բնութագրիչների նախնական մեծ խումբ ձևավորելու համար, ներառյալ՝ առկա մասշտաբներ, կրթական նյութեր, հետազոտական աշխատանքներ և ռազմավարական փաստաթղթեր, որոնք պարունակում են կամ համապատասխան մասշտաբի նյութեր կամ կարճ նկարագրական հայտարարություններ, որոնք կարելի է քաղվածքի տեսքով արտահանել, այլ կերպ ձևակերպել և օգտագործել որպես բնութագրիչներ կամ արտահայտություններ/հայտարարություններ 20 կարողունակությունների համար սահմանված Շրջանակի մոդելով: Ընդհանուր

առմամբ, 98 սկզբնաղբյուր փաստաթուղթ է օգտագործվել այս վարժության մեջ : Սրանցից մի քանի սկզբնաղբյուր չի թույլատրել բնութագրիչների ուղղակի արտահանումը, սակայն փոխարենը, տրամադրել է օգտակար տեղեկատվություն կարողունակությունների հայեցակետերի վերաբերյալ, որը անհրաժեշտ է հաշվի առնել բնութագրիչները ձևակերպելիս, ինչպես նաև դրանք օգտագործվել են բնութագրիչները ձևակերպելիս կրկնակի ստուգման համար, որ յուրաքանչյուր կարողունակություն ամբողջական շրջանակը բնութագրիչների կողմից ուշադրության արժանացվի բավարար կերպով : Սկզբնաղբյուրում պարունակվող դասակարգման ենթակա իրերը և նկարագրական հայտարարությունները արտահանվել են և վերաձևակերպվել՝ կառուցելու կարճ ինքնահռչակ հայտարարություններ, որոնք կարող են հնարավորության սահմաններում ծառայել որպես բնութագրիչներ : Ավելին, մոդելի մեջ Նոր բնութագրիչներ են գրվել այն կարողունակությունների համար, որոնց համար համեմատաբար մի քանի դասակարգման ենթակա իրեր կամ հայտարարություններ են հայտնաբերվել : Նոր բնութագրիչներ Նույնպես գրվել են, որտեղ դատվել է, որ կան անհատական կարողունակությունների կարևոր ասպեկտներ, որոնք բավարար չափով չեն լուսաբանվել կազմված բնութագրիչների կողմից :

Այս եղանակով ձևակերպված պոտենցիալ բնութագրիչների թիվը կազմում էր 2 085: Դրանք այնուհետև ենթարկվել են վերը նշված հինգ չափանիշների համապատասխանության քննադատական վերլուծությանը երկու միմյանց հետ աշխատող փորձագետների կողմից : Այս գործընթացից հետո 1 371 նախնական բնութագրիչներ պահպանվել են և անցել ընտրության փուլին :

Բնութագրիչների ընտրություն

Շրջանակը զարգացնող փորձագետների խմբի անդամներին խնդրել էին տրամադրել յուրաքանչյուր 1371 նախնական բնութագրիչի վերաբերյալ արձագանք և յուրաքանչյուր թիրախային կարողունակություն գնահատել ըստ իր համապատասխանության, հստակության, այլ բնութագրիչներից անկախության, որոշակիության, կրթական համակարգում դիտարկման և թիրախավորված կարողունակությունը գնահատելու կարևորության : Արդյունքում, 990 բնութագրիչներ, որոնք փորձագետների խմբի կողմից ստացել են բարձր գնահատականներ ու դրական արձագանք, պահպանվել են :

Նշված 990 բնութագրիչները այնուհետև լրացուցիչ արձագանքի համար ուղարկվել են Եվրոպական 15 երկրների կրթության ոլորտի մասնագետներին՝ օգտագործելով առցանց հարցումը, որը հասանելի էր տաս լեզուներով : Սրանով հարցրել են ուսուցիչներին, վերապատրաստողներին և կրթության ոլորտի մասնագետներին այլ կատեգորիաներին՝ նշանակել բնութագրիչներ ըստ իրենց համապատասխան կարողունակությունների (որպես երաշխիք, որ յուրաքանչյուր բնութագրիչ համապատասխանի հստակորեն մեկ կարողունակության), գնահատել բնութագրիչները երեք չափանիշներով (կրթական համակարգում պարզության, հստակության և դիտարկելիության), գնահատել յուրաքանչյուր բնութագրիչի օգտակարությունը կրթության տարբեր մակարդակների համար և յուրաքանչյուր բնութագրիչի շարադրանքի համար տրամադրել արձագանք : Թվով 1236 կրթական համակարգի

մասնագետներ արձագանքել են և դրա հիման վրա 559 բնութագրիչներ ստացել են բարձր կրկնակի և ճշգրտորեն արտացոլել են իրենց թիրախավորած կարողունակությանը, որից հետո պահպանվել են հաջորդ փուլի համար :

Բնութագրիչների փորձարկում

Այնուհետև 559 ընտրված բնութագրիչներ ներկայացվել են տարբեր կրթական համատեքստերում սովորողների հետ փորձարկման: Վիճակագրական պահանջներին համապատասխանելու համար միևնույն ժամանակ պահպանելով կառավարելի նմուշային քանակը և երաշխավորելով բնութագրիչների կարևորությունը սովորողների շրջանում, ներգրավվել են միայն 9 տարեկան և ավելի բարձր տարիքի սովորողներ:

Փորձարկման գործընթացը հետապնդում էր երեք նպատակ.

1. Հաստատել բնութագրիչները կոնկրետ ուսումնական շրջանակներում:
2. Հանել բնութագրիչները, որոնք գործնականում չեն կարող մշտապես կիրառելի լինել:
3. Դասակարգել բնութագրիչները՝ զուգորդելով նրանց հմտությունների մակարդակների հետ :

16 երկրներից 858 ուսուցիչներ աջակցություն են ցուցաբերել այս գործընթացին՝ աշխատելով տարբեր սոցիալ-մշակութային համատեքստերում, ինչպես նաև տարբեր տիպի ուսումնական համակարգերում: Ուսումնական համակարգի պատասխանատուների աջակցությամբ ուսուցիչները այս գործընթացին հատուկ պատրաստվել էին՝ վերապատրաստման դասընթացների միջոցով, որից հետո նրանց առաջադրանք է տրվել ստուգելու սահմանափակ քանակի բնութագրիչների հիմնավորությունը (181 - 194 միջև): Այս նպատակով նրանց խնդրել էին ուսումնասիրել մեկ սովորողի վարքը մի շարք համապատասխան գործողությունների համատեքստում և օգտագործել բնութագրիչները դիտարկումների ընթացքում՝ մատնանշելով, թե արդյոք սովորողը ցուցաբերել է յուրաքանչյուր բնութագրիչով սահմանված հատուկ վարքը, թե՛ ոչ : Ուսուցիչներին այնուհետև պահանջել են ներկայացնել իրենց արդյունքները ինչպես նաև գործնականում բնութագրիչների օգտագործման հարմարության վերաբերյալ արձագանքը՝ օգտագործելով առցանց հարցաշարերը, որոնք հասանելի էին մի քանի լեզուներով : Ստացվել է ավելի քան 250 պատասխան յուրաքանչյուր 559 բնութագրիչների համար, որոնք ներկայացվել էին փորձարկման, բավականին հարուստ և ճշգրիտ արդյունքների համար վիճակագրական տվյալների մշակման մեջ:

Բնութագրիչների դասակարգում ըստ հմտությունների տարբեր մակարդակների

Ձեռքբերված տվյալները մշակվել են՝ օգտագործելով հարց ու պատասխանի տեսության վրա հիմնված մեթոդաբանություն (Ռաշի (Rasch-ի) վերլուծություն): Այս վերլուծությունը թույլ է տալիս միավորների դասակարգում (մեր դեպքում՝ Շրջանակի մոդելի համապատասխան կարողունակության բաղադրիչը) ըստ իրենց բարդության (մեր դեպքում՝ շրջանակային մոդելի

համապատասխան կարողունակության բաղադրիչը): Նման վերլուծության արդյունքում առաջանում է տեղեկատվություն, որը թույլ է տալիս որոշումներ կայացնել հետևյալների մասին՝ (ա) արդյոք կոնկրետ բնութագրիչը հարմար է համապատասխան կարողունակության բաղադրիչի համար (որն է՝ արդյոք այն համապատասխան բնութագրիչ է տվյալ կարողունակության համար); (բ) դրան տիրապետելու մակարդակը, որին բնութագրիչը համապատասխանում է :

Բնութագրիչները դասակարգելը նուրբ հարց է և նրան պետք է անդրադառնալ գիտական ճշգրտությամբ, որպեսզի տրամադրվի հիմնավոր, վստահելի և օգտակար հղումներ ապագա աշխատանքի համար : Բազմալեզու առցանց հարցման միջոցով ստացված տեղեկատվությունը մշակվել է՝ օգտագործելով հատուկ համակարգչային ծրագիր և ներկայացվել է նաև որակական վերլուծության :

Արդյունքում փորձարկման ներկայացված 559-ից 447 բնութագրիչ հաստատվել են որպես արդյունավետ : Ավելին, նրանցից մի քանիսը հստակորեն կարող էին զուգակցվել երեք հմտության մակարդակներից մեկի հետ (բավարար, միջին կամ գերազանց), մինչդեռ մյուսները, թեպետ ճշգրիտ լինելով հանդերձ, գտնվել են բավարար և միջին մակարդակների միջև կամ միջին և գերազանց մակարդակների միջև:

Սահմանվել են 135 գլխավոր բնութագրիչներ հաստատված բնութագրիչների ամբողջական խմբից, ինչպես նաև վիճակագրական տվյալների և որակական վերլուծության հիման վրա: Նախնական մտադրությունն էր յուրաքանչյուր կարողունակության/կոմպետենցիայի համար առանձնացնել երկու բնութագրիչ տիրապետման երեք մակարդակներից յուրաքանչյուրի համար : Սակայն վերլուծությունը պահանջել է այս կանոնից շեղվել. մի քանի կարողունակությունների դեպքում յուրաքանչյուր մակարդակի համար երեք գլխավոր բնութագրիչով, «գիտելիքներ և աշխարհի քննադատական ընկալման» դեպքում յուրաքանչյուր մակարդակի համար մեծ քանակի գլխավոր բնութագրիչներով և երեք կարողունակության դեպքում միայն մեկ ճշգրիտ բնութագրիչով յուրաքանչյուր կարողունակության յուրաքանչյուր մակարդակի համար:

Եզրակացություն

Մշակված բնութագրիչները ներկայացնում են կարևոր աղբյուր նրանց համար, ովքեր ցանկանում են օգտագործել Շրջանակը ուսումնական հաստատություններում, քանի որ սրանք տրամադրում են Շրջանակի մոդելում պարունակվող կարողունակությունների կոկրետ վարքագծերի գործառնականություն , որոնք սովորողները կարող են ցուցաբերել:

Բնութագրիչները կարող են օգտագործվել տարբեր նպատակներով: Օրինակ՝ նրանք կարող են օգտագործվել որպես գործիքակազմ նրանց համար, ովքեր պետք է մշակեն, կիրառեն կամ գնահատեն ուսուցողական գործողությունները և կրթական նախաձեռնությունները՝ սովորողների ժողովրդավարական մշակույթի համար կարողությունները բարելավելիս և զարգացնելիս: Կրթության ոլորտի մասնագետներին, ովքեր ցանկանում են օգտագործել բնութագրիչները նշված նպատակների համար խորհուրդ է տրվում կարդալ սույն հրատարակության 3-րդ Հատորի 1-ին և 2-րդ Գլուխները՝ ուսումնական ծրագրի մշակման և մանկավարժության վերաբերյալ: Բնութագրիչները կարող են նաև օգտագործվել աջակցելու սովորողների ներկա կամ որոշակի ժամանակ սովորելուց հետո տիրապետման մակարդակի գնահատմանը: Կրթության

ույրտի այն մասնագետներին, ովքեր ցանկանում են բնութագրիչները օգտագործել թվարկված նպատակների համար, խորհուրդ է տրվում կարդալ 3-րդ Հատորի 3-րդ Գլուխը գնահատման վերաբերյալ: Բնութագրիչների օգտագործողներին խորհուրդ է տրվում նաև կարդալ 1-ին Հատորի 7-րդ Գլուխը, թե ինչպես բնութագրիչները պետք է և որ ամենակարևորն է՝ չպետք է օգտագործվեն:

Լրացուցիչ ընթերցանություն

- Bond T. G. and Fox C. M. (2015), *Applying the Rasch model: fundamental measurement in the human sciences* (3rd edn), Routledge, New York.
- Council of Europe (2011), *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment* (CEFR), Cambridge University Press, Cambridge, available at www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf, accessed 16 December 2017.
- Kennedy D., Hyland A. and Ryan N. (2007), "Writing and using learning outcomes: a practical guide", in Froment E. et al. (eds), *EUA Bologna handbook – Making Bologna work*, Article C 3.4-1, Raabe Verlag, Berlin.
- North B. (2000), *The development of a common framework scale of language proficiency*, Peter Lang, New York.
- North B. and Schneider G. (1998), "Scaling descriptors for language proficiency scales", *Language Testing* Vol. 15, No. 2, pp. 217-6

Եվրոպայի խորհրդի հրապարակումները իրացնող գործակալներ

Sales agents for publications of the Council of Europe

ԲԵՆԼՁԻԱ/BELGIQUE

La Librairie Européenne - The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES Զեռն.՝
+ 32 (0)2 231 04 35
Ֆաքս՝ + 32 (0)2 735 08 60
Է. փոստ՝ info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services c/o Michot Warehouses Bergense
steenweg 77 Chaussée de Mons
BE-1600 SINT PIETERS LEEUW
Fax: + 32 (0)2 706 52 27
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

ԲՈՍՆԻԱ ԵՎ ԶԵՐԲԵԳՈՎԻՆԱ/

BOSNIE-HERZÉGOVINE
Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V BA-71000
SARAJEVO Զեռն.՝ + 387 33 640 818
Ֆաքս՝ + 387 33 640 818
Էլ.փոստ՝ robertsplus@bih.net.ba

ԿԱՆԱԴՆ

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Զեռն.՝ + 1 613 745 2665
Ֆաքս՝ + 1 613 745 7660
Ավանդի հեռ.՝ (866) 767-6766
Էլ.փոստ՝ order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

ԽՈՐՎԱԹԻԱ/CROATIE

Robert's Plus d.o.o. Marasovičeva
67 HR-21000 SPLIT
Զեռն.՝ + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Ֆաքս՝ + 385 21 315 804
Էլ.փոստ՝ robertsplus@robertsplus.hr

ՉԵԽԻԱՅԻ ԶԱՆՐԱԴԵՏՈՒԹՅՈՒՆ/ RÉPUBLIQUE TCHÈQUE

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Զեռն.՝ + 420 2 424 59 204
Ֆաքս՝ + 420 2 848 21 646
Էլ.փոստ՝ import@suweco.cz
http://www.suweco.cz

ԴԱՆԻԱ/DANEMARK

GAD
Vimmelskafte 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Զեռն.՝ + 45 77 66 60 00
Ֆաքս՝ + 45 77 66 60 01
Էլ.փոստ՝ reception@gad.dk
http://www.gad.dk

ՖԻՆԼԱՆԴԻԱ/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Զեռն.՝ + 358 (0)9 121 4430
Ֆաքս՝ + 358 (0)9 121 4242
Էլ.փոստ՝ akatilaus@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

ՖՐԱՆՍԻԱ

Ուղղակիորեն կապվեք /
Merci de contacter directement
Եվրոպայի խորհրդի
հրատարակչություն
Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Զեռն.՝ + 33 (0)3 88 41 25 81
Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
http://book.coe.int

Librairie Kléber

1, rue des Francs-Bourgeois F-67000
STRASBOURG Զեռն.՝ + 33 (0)3 88 15 78 88
Ֆաքս՝ + 33 (0)3 88 15 78 80
Էլ.փոստ՝ librairie-kléber@coe.int
http://www.librairie-kléber.com

ՀՈՒՆԱՍԱՆ/GRÈCE

Librairie Kauffmann s.a. Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAL
Զեռն.՝ + 30 210 32 55 321
Ֆաքս՝ + 30 210 32 30 320
Էլ.փոստ՝ ord@otenet.gr
http://www.kauffmann.gr

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ/HONGRIE

Euro Info Service Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST Զեռն.՝ + 36 1 329 2170
Ֆաքս՝ + 36 1 349 2053
Էլ.փոստ՝ euroinfo@euroinfo.hu
http://www.euroinfo.hu

ԻՏԱԼԻԱ/ITALIE

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1 IT-50125 FIRENZE
Զեռն.՝ + 39 0556 483215
Ֆաքս՝ + 39 0556 41257
Էլ.փոստ՝ licosa@licosa.com
http://www.licosa.com

ՆՈՐՎԵԳԻԱ/NORVÈGE

Akademika
Postboks 84 Blindern NO-0314 OSLO
Զեռն.՝ + 47 2 218 8100
Ֆաքս՝ + 47 2 218 8103
Էլ.փոստ՝ support@akademika.no
http://www.akademika.no

ԼԵՂԱՍԱՆ/POLOGNE

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA Զեռն.՝ +
48 (0)22 509 86 00
Fax: + 48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

ՊՐՈՏՈՒԳԱԼԻԱ

Marka Lda
Rua dos Correios 61-3 PT-1100-162
LISBOA Զեռն.՝ 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
E mail: apoio.clientes@marka.pt
http://www.marka.pt

ՌՈՒՍԱՍԱՆԻ ԴԱՇՆՈՒԹՅՈՒՆ/ FÉDÉRATION DE RUSSIE

Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 MOSCOW
Զեռն.՝ + 7 495 739 0971
Ֆաքս՝ + 7 495 739 0971
Էլ.փոստ՝ orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru

ՇՎԵՅԱՐԻԱ/SUISSE

Planetis Sàrl
16, chemin des Pins CH-1273 ARZIER
Զեռն.՝ + 41 22 366 51 77
Ֆաքս՝ + 41 22 366 51 78
Էլ.փոստ՝ info@planetis.ch

ԹԱԻՎԱՆ

Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-
Chun Road Taipei, Taiwan
Զեռն.՝ 886-2-8712 8886
Ֆաքս՝ 886-2-8712 4747, 8712 4777
Էլ.փոստ՝ info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

ՄԻԱՅՑԱԼ ԹԱՎԱԿՈՐՈՒԹՅՈՒՆ/ ROYAUME-UNI

The Stationery Office Ltd PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Զեռն.՝ + 44 (0)870 600 5522
Ֆաքս՝ + 44 (0)870 600 5533
Էլ.փոստ՝ book.enquiries@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

ԱՄՆ և ԿԱՆԱԴՆ / ÉTATS- UNIS et CANADA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Զեռն.՝ + 1 914 472 4650
Ֆաքս՝ + 1 914 472 4316
Էլ.փոստ՝ coe@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

Եվրոպայի խորհրդի հրատարակչություն/Éditions du Conseil de l'Europe

F-67075 STRASBOURG Cedex

Զեռն.՝ + 33 (0)3 88 41 25 81 – Ֆաքս՝ + 33 (0)3 88 41 39 10 –
Էլ. փոստ՝ publishing@coe.int – Կայք՝ http://book.coe.int

ԿԱՐՈՂՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ/ԿՈՄՊԵՏԵՆՑԻԱՆԵՐԻ ՄՈՂԵԼ ԺՈՂՈՎՐԱՎԱՐԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ

Արժեքներ

- Արժևորել մարդկային արժանապատվությունը և մարդու իրավունքները
- Արժևորել մշակութային բազմազանությունը
- Արժևորել ժողովրդավարությունը, արդարադատությունը, արդարությունը, հավասարությունը, օրենքի գերակայությունը

Վերաբերմունք

- Անկանխակալ վերաբերմունք այլ մշակույթների, համոզմունքների, աշխարհայացքների և սովորույթների նկատմամբ
- Հարգանք
- Զաղաքացիական մտածողություն
- Պատասխանատվություն
- Ինքնակառավարման արդյունավետություն
- Հանդուրժողականություն անորոշության նկատմամբ

Կարողունակություններ

- Ինքնակրթվելու հմտություններ
- Վերլուծական և քննադատական մտածողության հմտություններ
- Լսելու և դիտարկելու հմտություններ
- Ապրումնակցում
- Ճկունություն և հարմարվողականություն
- Լեզվական, հաղորդակցման և բազում լեզուներ օգտագործելու հմտություններ
- Համագործակցային հմտություններ
- Հակամարտությունների կարգավորման հմտություններ

Հմտություններ

- Ինքնաճանաչողություն և ինքնաքննադատական ընկալում
- Լեզվի և հաղորդակցման միջոցների իմացություն և քննադատական ընկալում
- Գիտելիքներ և աշխարհի քննադատական ընկալում. քաղաքականություն, օրենք, մարդու իրավունքներ, մշակույթ, մշակույթներ, կրոն, պատմություն, լրատվամիջոցներ, տնտեսություն, շրջակա միջավայր, կայուն զարգացում

Գիտելիք և քննադատական ընկալում

Եվրոպայի խորհուրդը խթանում և պաշտպանում է մարդու իրավունքները, ժողովրդավարությունը և իրավունքի գերակայությունը: Այս սկզբունքները տասնամյակներ շարունակ եղել են Եվրոպական հասարակությունների և քաղաքական համակարգերի անկյունաքարերը, սակայն դրանք հարկ է պահել և ուժեղացնել՝ առավել ևս տնտեսական և քաղաքական ճգնաժամի ընթացքում:

Շատերը կհամաձայնեն, որ ժողովրդավարությունը նշանակում է կառավարում մարդկանց կողմից և մարդկանց անունից, և որ այն չի կարող գործել առանց կանոնավոր, ազատ և արդար ընտրություններ ապահովող ինստիտուտների, մեծամասնության իշխանության և հաշվետու կառավարության: Այդուամենայնիվ, այս ինստիտուտները չեն կարող աշխատել, եթե քաղաքացիներն իրենք չլինեն ակտիվ ու ժողովրդավարական արժեքների ու մոտեցումների կրող: Կրթությունն առանցքային դեր ունի այստեղ և այս Կողմնորոշիչ շրջանակն աջակցում է կրթության համակարգերին՝ ժողովրդավարական մշակույթին անհրաժեշտ կարողունակություններ/կոմպետենցիաներ սովորեցնելու, սովորելու և գնահատելու հարցում, ինչպես նաև ամբողջական ներկայացնում է կիրառվող լայն մոտեցումները:

Այս **Երկրորդ հատորը** պարունակում է ժողովրդավարական մշակույթին անհրաժեշտ կարողությունակությունների/կոմպետենցիաների մոդելը, որը միաձայն հավանության է արժանացել Եվրոպայի կրթության նախարարների կողմից՝ 2016թ. ապրիլին Բրյուսելում կայացած համաժողովի ընթացքում: Այստեղ ներկայացված են Շրջանակի նախապատմությունը, մի շարք կարևոր ցուցումներ դրա կիրառության վերաբերյալ, երկրորդ հատորում նկարագրված բնութագրիչների դերը և վերջում՝ օգտագործված հիմնական եզրույթները: Կողմնորոշիչ շրջանակի կիրառության վերաբերյալ հետագա ցուցումները տրված են երրորդ հատորում:

www.coe.int

Եվրոպայի խորհուրդն առաջատարն է մայրցամաքում մարդու իրավունքներով զբաղվող կազմակերպությունների շարքում: Եվրոպայի խորհրդին անդամակցում են 47 պետություններ, այդ թվում՝ Եվրոպական միության բոլոր անդամ պետությունները: Եվրոպայի խորհրդի անդամ բոլոր պետությունները միացել են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային՝ որպես մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության պաշտպանությանը միտված միջազգային պայմանագրի: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը վերահսկում է Կոնվենցիայի իրագործումն անդամ պետություններում:

**Եռահատոր շարքի հատոր 2-ը
առանձին ենթակա չէ վաճառքի**

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE